

КОНТРОЛЬНЫЙ
ЭКЗЕМПЛЯР

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка”

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце

А.В.Макоўчык

“ 21 ” 06 2023 г.

Рэгістрацыйны № УД- 21-8-47 /вуч.

УВОДЗІНЫ Ў МОВАЗНАЎСТВА

Вучэбная праграма ўстановы вышэйшай адукацыі
па вучэбнай дысцыпліне для спецыяльнасцей

**6-05-0113-02 Філалагічная адукацыя
(Беларуская мова і літаратура),**

**6-05-0113-02 Філалагічная адукацыя
(Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (англійская))**

2023 г.

Вучэбная праграма складзена на аснове Адукацыйнага стандарту агульнай вышэйшай адукацыі АСВА 6-05-0113-02-2023 (_____._____._____, №_____) і вучэбных планаў спецыяльнасці 6-05-0113-02 Філалагічная адукацыя (Беларуская мова і літаратура; Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (англійская))

СКЛАДАЛЬНІК:

Д.В.Дзятко, загадчык кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі ўстановы вышэйшай адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, доктар філалагічных навук, дацэнт

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

М.Р.Прыгодзіч, загадчык кафедры беларускага мовазнаўства Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, доктар філалагічных навук, прафесар;
В.Ю.Шыманская, загадчык кафедры замежных моў УА “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

УЗГОДНЕНА:

Дырэктар ДУА “Гімназія № 18 г. Мінска”

Ю.В.Новік

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

Кафедрай мовазнаўства і лінгвадыдактыкі ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”
(пратакол № 11 ад 30.05.2023 г.)

Загадчык кафедры

Д.В.Дзятко

Навукова-метадычным саветам ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”
(пратакол № 6 ад 21.06.2023 г.)

Афармленне вучэбнай праграмы і суправаджальных матэрыялаў дзеючым патрабаванням Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адпавядае

Метадыст вучэбна-метадычнага аддзела

Я.В.Ціханова

Дырэктар бібліятэкі

Н.П.Сяткоўская

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбная праграма па дысцыпліне “Уводзіны ў мовазнаўства” прызначана для рэалізацыі на першай ступені вышэйшай адукацыі ў межах цыклу спецыяльных дысцыплін. Ад папярэдняга тыпу вучэбнай праграмы яе адрозніваюць абноўлены і перакампанаваны змест, арыентацыя на кампетэнтнасны падыход у навучанні, значнае ўзмацненне ролі і часткі самастойнай работы студэнта, выкарыстанне сучасных інавацыйных педагогічных тэхналогій.

Вучэбная дысцыпліна “Уводзіны ў мовазнаўства” з’яўляецца пачатковым, прапедэўтычным курсам метадалагічных лінгвістычных дысцыплін. Гэты курс дае студэнтам філалагічных факультэтаў вышэйшых навучальных устаноў першыя звесткі пра мовазнаўства як навуку і яго сувязі з іншымі навукамі, пра паходжанне і сутнасць мовы, асаблівасці яе структуры. “Уводзіны ў мовазнаўства” знаёміць будучых настаўнікаў-філолагаў з разнастайнасцю моў свету, заканамернасцямі іх гістарычнага развіцця, з гісторыяй і відамі пісьма, з асноўнымі паняццямі і тэрмінамі лінгвістыкі. Дадзены курс падрыхтоўвае студэнта-філолага да вывучэння іншых прадметаў лінгвістычнага цыклу, дапамагае яму зразумець сутнасць кожнай лінгвістычнай дысцыпліны.

Асноўныя мэты выкладання дысцыпліны:

- развіваць і ўдасканалваць філалагічнае мысленне студэнта;
- выпрацоўваць навыкі параўнальна-супастаўляльнага аналізу моўных з’яў у розных мовах;
- пашырыць уяўленне пра асноўныя заканамернасці развіцця моў і іх узаемасувязі;
- сфарміраваць навыкі практычнага ўкаранення атрыманых студэнтамі ведаў у іх будучай прафесійнай дзейнасці і іншых сферах сацыяльнай актыўнасці;
- выхоўваць любоў і павагу да роднага слова, духоўнай і інтэлектуальнай спадчыны беларускага народа, пачуццё нацыянальнай самапавагі і самаідэнтыфікацыі.

Задачы вывучэння дысцыпліны:

- сфарміраваць у студэнтаў уяўленне пра сутнасць, структуру і сістэму мовы на фаналагічным, марфемным, лексічным і сінтаксічных узроўнях;
- пазнаёміць студэнтаў з асноўнымі заканамернасцямі гістарычнага развіцця моў, з гісторыяй і відамі пісьма, з найважнейшымі тэорыямі паходжання мовы;
- паказаць некаторыя спецыфічныя асаблівасці розных моў (як славянскіх, так і неславянскіх) у галіне фанетыкі і граматыкі;
- садзейнічаць падрыхтоўцы высокаадукаваных, творчых і крытычна думачых спецыялістаў, здольных практычна выкарыстоўваць набытыя веды пры вывучэнні спецыяльных мовазнаўчых дысцыплін.

Месца вучэбнай дысцыпліны ў шэрагу іншых дысцыплін. Сярод лінгвістычных дысцыплін, якія выкладаюцца на філалагічных факультэтах ВНУ Рэспублікі Беларусь, “Уводзіны ў мовазнаўства” займаюць адно з найважнейшых месцаў у сістэме падрыхтоўкі настаўнікаў-філолагаў. Гэта самастойная лінгвістычная дысцыпліна, якая мае свой прадмет вывучэння, метады і прыёмы аналізу.

Сувязь вучэбнай дысцыпліны з іншымі дысцыплінамі. Пры вывучэнні вучэбнай дысцыпліны прадугледжваецца пераемнасць і сувязь з такімі вучэбнымі дысцыплінамі, як “Тэорыя мовы”, “Агульнае мовазнаўства”, “Беларуская дыялекталогія”, “Фанетыка – Лексіка – Словаўтварэнне”, “Марфалогія”, “Сінтаксіс”, “Стылістыка”.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнт павінен **ведаць**:

- сутнасць мовы і яе сацыяльныя функцыі;
- сувязь мовы з грамадствам, мысленнем, маўленнем, культурай;
- асноўныя структурныя элементы мовы і іх функцыі, узроўні мовы;
- паходжанне мовы і гістарычнае развіццё моў;
- асноўныя класіфікацыі моў свету і тыпы пісьма;
- навуковую і даведачную літаратуру па дадзенай галіне навукі.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнт павінен **умець**:

- адбіраць, аналізаваць і сістэматызаваць моўныя факты;
- праводзіць лінгвістычныя назіранні, рабіць абагульненні і вывады;
- заўважаць агульнае і адметнае ў моўных фактах розных моў;
- карыстацца слоўнікамі, вучэбнымі дапаможнікамі і дадатковай літаратурай;
- выкарыстоўваць атрыманыя веды на практыцы.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнт павінен **валодаць**:

- сістэмай тэарэтычных ведаў па гісторыі развіцця сусветнай і нацыянальнай лінгвістыкі;
- навыкамі практычнага выкарыстання тэарэтычных ведаў па гісторыі развіцця сусветнай і нацыянальнай лінгвістыкі;
- навыкамі практычнага выкарыстання тэарэтычных ведаў пры аналізе розных лінгвістычных тэорый.

Вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Уводзіны ў мовазнаўства” павінна забяспечыць фарміраванне ў студэнтаў спецыяльнай кампетэнцыі СК-1: Выкарыстоўваць паняццыйны і тэрміналагічны апарат лінгвістыкі, улічваючы ўнутраную арганізацыю моўнай сістэмы, ажыццяўляць класіфікацыю і аналіз лінгвістычных адзінак пры апісанні моўнага матэрыялу.

У рамках адукацыйнага працэсу па вучэбнай дысцыпліне “Уводзіны ў мовазнаўства” студэнт павінен набыць не толькі тэарэтычныя і практычныя веды, уменні і навыкі па спецыяльнасці, але і развіць свой каштоўнасна-асобасны, духоўны патэнцыял, сфарміраваць якасці патрыёта і грамадзяніна, гатовага да актыўнага ўдзелу ў эканамічным, вытворчым, сацыяльна-культурным і грамадскім жыцці краіны.

Вучэбная дысцыпліна на дзённым аддзяленні чытаецца на 1 курсе ў 1-ым семестры. У адпаведнасці з вучэбным планам установы вышэйшай адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка” на вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Уводзіны ў мовазнаўства” усяго адводзіцца 108 вучэбных гадзін, з якіх 48 – аўдыторныя (24 гадзіны - лекцыі, 24 гадзіны - практычныя) і 58 гадзін – самастойная праца.

Форма атрымання вышэйшай адукацыі – дзённая. Форма атэстацыі – экзамен.

Размеркаванне гадзін у 1 семестры:

се- местр	усяго гадзін	аўдытор- ныя	лекцый- ныя	прак- тычныя	самаст. праца	форма кантролю
1	108	48	24	24	58	экзамен

Раздзелы (тэмы), па якіх праводзяцца рэйтынгавыя кантрольныя работы: тэма “3.2. Кансанантызм і вакалізм” (кантрольная работа № 1); тэма “5.4. Сістэмныя адносіны паміж лексічнымі адзінкамі” (кантрольная работа № 2).

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

1. Прадмет і задачы мовазнаўства

Мэты і задачы прадмета «Уводзіны ў мовазнаўства», яго практычнае і выхаваўчае значэнне. Асноўныя вучэбныя дапаможнікі па дысцыпліне. Гістарычная абумоўленасць узнікнення мовазнаўства. Агульнае і прыватнае мовазнаўства. Асноўныя праблемы агульнага мовазнаўства. Тэарэтычнае і дастасоўнае (прыкладное), сінхранічнае і дыяхранічнае мовазнаўства. Тыпалагічнае мовазнаўства і лінгвістыка універсалій. Сувязь мовазнаўства з іншымі навукамі (філасофіяй, псіхалогіяй, логікай, гісторыяй, літаратуразнаўствам, сацыялогіяй, матэматыкай, фізікай, геаграфіяй, анатоміяй і фізіялогіяй і інш.).

2. Прырода і сутнасць мовы

2.1. Сутнасць мовы. Сутнасць мовы. Погляд на мову як на з'яву індывідуальную, біялагічную, класавую. Спецыфіка мовы як грамадскай з'явы. Камунікацыйная функцыя як асноўная функцыя мовы. Іншыя функцыі мовы (думкафармавальная, кагнітыўная, інтэграцыйная, намінацыйная, фатычная, эмацыйная, валонтатывульная, экспрэсіўная, эстэтычная, акумуляцыйная, метамоўная і інш.). Мова і невербальныя сродкі камунікацыі (міміка, жэсты, мова свісту, мова гонгаў, азбука Брайля, азбука Морзе, мовы праграмавання і інш.). Сацыяльныя формы існавання мовы. Літаратурная мова і дыялекты. Паняцце варыянта літаратурнай мовы. Прастамоўе. Арга. Ідыялект. Мова мастацкай літаратуры. Нацыянальная мова. Мова – народ – класы – асоба. Роля народа і асобы ў развіцці мовы. Адносіны розных класаў да мовы. Паняцце пра сацыялінгвістыку. Мова і культура. Нацыянальна-культурны элемент у моўнай семантыцы. Паняцце пра этналінгвістыку.

2.2. Мова і мысленне. Мова і маўленне

Мова і мысленне. Суадносіны мовы і мыслення. Функцыі мовы ў дачыненні да мыслення. Функцыі мыслення ў адносінах да мовы. Адрозненне мовы і мыслення. Невербальнае мысленне. Нацыянальная спецыфіка мовы і агульначалавечы характар мыслення. Мова і маўленне. Узаемасувязь і адрозненне мовы і маўлення. Маўленчая дзейнасць і яе сацыяльны характар. Паняцце пра псіхалінгвістыку. Мова як знакавая сістэма. Будова моўнага знака: форма (азначальнае, план выражэння, экспанент) і змест (азначаемае). Адрозненне мовы ад іншых знакавых сістэм. Паняцце пра лінгвасеміётыку. Структура мовы і лінгвістыкі. Сістэма і структура мовы. Асноўныя функцыі структурных элементаў мовы. Узроўні мовы. Парадыгматычныя і сінтагматычныя адносіны паміж моўнымі адзінкамі.

3. Фаналогія

3.1. Фаналогія як раздзел мовазнаўства

Фаналогія як раздзел мовазнаўства. Тры аспекты вывучэння гукаў мовы (маўлення): акустычны (фізічны), артыкуляцыйны (анатамічна-фізіялагічны), функцыянальны (лінгвістычны). Фанетыка і фанеміка як раздзелы фаналогіі. Фанетыка. Агульная і прыватная, апісальная і гістарычная фанетыка. Тэарэтычнае і практычнае значэнне фанетыкі. Акустычны аспект вывучэння гукаў. Фізічныя ўласцівасці гукаў (сіла, вышыня, працягласць). Тоны і шумы. Тэмбр як адметная афарбоўка гука. Будова маўленчага апарату. Актыўныя і пасіўныя органы маўлення. Роля актыўных органаў маўлення (галасавых звязак, языка, губ, мяккага паднябення,

язычка) ва ўтварэнні гукаў. Паняцце пра артыкуляцыю і яе фазы (экскурсія, вытрымка, рэкурсія). Артыкуляцыйная база мовы. Паняцце пра эксперыментальную фанетыку. Класіфікацыі гукаў маўлення (мовы). Акустычныя, артыкуляцыйныя і функцыянальныя адрозненні паміж галоснымі і зычнымі гукамі. Артыкуляцыйная характарыстыка гукаў.

3.2. Кансанантызм і вакалізм

Кансанантызм. Класіфікацыя зычных гукаў. Лабіялізацыя, палаталізацыя і веларызацыя. Палаталізаваныя і палатальныя зычныя. Ступень палаталізацыі зычных у розных мовах. Веларызаваныя і веларныя зычныя. Спецыфічныя зычныя гукі ў розных мовах: увулярныя (язычковыя), фарынгальныя, гартанныя і інш. Вакалізм. Класіфікацыя галосных гукаў. Адметныя галосныя гукі ў мовах свету (насаваыя, кароткія і доўгія, адкрытыя і закрытыя і інш.). Дыфтонгі і іх тыпы (сапраўдныя і несапраўдныя; сыходныя і ўзыходныя). Трыфтонгі і іх сутнасць. Паняцце пра дыфтангоіды і глайды. Фанетычны падзел маўленчай плыні. Фанетычныя адзінкі вуснага маўлення (фраза, маўленчы такт, фанетычнае слова, склад) і іх сутнасць. Клітыкі (праклітыкі і энклітыкі). Склад. Артыкуляцыйная (экспіраторная) і акустычная (санорная) тэорыі склада. Тыпы складоў (адкрытыя і закрытыя, непрыкрытыя і прыкрытыя). Складаўтваральныя і нескладаўтваральныя гукі. Складападзел. Асаблівасці падзелу слоў на склады са збегам зычных у інтэрвакальным становішчы. Мовы складовага ладу. Націск. Тыпы слоўнага націску: дынамічны (сілавы), музычны (танічны), колькасны (квантытатыўны), змешаны. Свабодны (нефіксаваны, разнамесцавы) і несвабодны (сталы, звязаны, фіксаваны, аднамесцавы) націск. Рухомы і нерухомы націск. Асноўны націск і пабочны. Пазаслоўныя тыпы націску (тактавы, фразавы, лагічны, эмфатычны). Паняцце пра акцэнталогію. Інтанацыя. Кампаненты інтанацыі, або інтанемы (мелодыка, інтэнсіўнасць, рытм, тэмп, паўза, тэмбр, націск) і іх сутнасць. Функцыі інтанацыі ў розных мовах свету. Паняцце пра інтаналогію.

3.3. Фанетычныя змены

Камбінаторныя і пазіцыйныя гукавыя змены. Характарыстыка камбінаторных змен (акамадацыя, асіміляцыя, сінгарманізм, дысіміляцыя, дыярэза, гаплалогія, эпентэза, сцяжэнне гукаў, метатэза). Характарыстыка пазіцыйных змен (рэдукцыя, аглушэнне звонкіх на канцы слова, пратэза). Апокапа і сінкопа як вынікі поўнай рэдукцыі. Асаблівасці гукавых змен у розных мовах. Спантанныя гукавыя змены. Змены гукаў па аналогіі. Гістарычныя чаргаванні гукаў. Фанетычныя законы. Дзеянне фанетычных законаў у розных мовах (у розныя перыяды іх гістарычнага развіцця, пры пэўных умовах і на пэўнай тэрыторыі). Паняцце пра арфаэпію. Фанеміка. Фанема і гук. Перцэптыўная і сігніфікатыўная функцыі фанем. Прыметы фанем (фаналагічныя і нефаналагічныя, канстытутыўныя і неканстытутыўныя; інтэгральныя і дыферэнцыйныя). Пазіцыі фанем (незалежныя і залежныя). Варыянты і варыяцыі фанем. Сістэма фанем.

4. Письмо

4.1. Гісторыя пісьма

Письмо як графічная форма існавання маўлення. Перадумовы ўзнікнення пісьма. Роля пісьма ў гісторыі грамадства. «Прадметнае пісьмо» як папярэднік уласна пісьма. Этапы развіцця пісьма. Піктаграфічнае пісьмо. Элементы піктаграфічнага пісьма ў наш час. Ідэаграфічнае пісьмо і яго разнавіднасці (іерагліфічнае і клінапіснае пісьмо).

Старажытнаегіпецкае іерагліфічнае пісьмо. Шумерскае клінапіснае пісьмо. Асаблівасці кітайскага ідэаграфічнага пісьма. Фанаграфічнае пісьмо і яго разнавіднасці (складовае і гукавое). Індыйскае складовае пісьмо дэванагары. Графіка. Асаблівасці суадносін паміж гукамі і літарамі ў розных мовах. Графема і алаграф. Дыякрытычныя знакі, дыграфы і паліграфы. Алфавіт. Акрафанічны прынцып пабудовы фінікійскага алфавіту. Грэчаскі алфавіт. Лацінка і алфавіты на лацінскай аснове. Руны. Арабскае пісьмо. Кітабы. Славянскія алфавіты. Алфавіты на аснове кірыліцы. Беларускі алфавіт. Найбольш пашыраныя сем'і алфавітаў: лацінская, славянска-кірыліцкая, арабская і індыйская.

4.2. Асноўныя этапы развіцця графікі славянскага пісьма

Устаў, паўустаў, скорапіс. Дэкаратыўнае пісьмо. Арфаграфія як раздзел мовазнаўства і яе асноўныя задачы. Прынцыпы арфаграфіі і іх сутнасць (фанетычны, марфалагічны, гістарычны, або традыцыйны, і дыферэнцыйны). Спецыялізаваныя сістэмы пісьма. Транскрыпцыя, яе задачы і прынцыпы. Фанетычная транскрыпцыя. Транскрыпцыя Міжнароднай Фанетычнай Асацыяцыі (МФА). Фаналагічная (фанематычная) траскрыпцыя і яе адрозненне ад фанетычнай. Паняцце пра транслітарацыю і стэнаграфію.

5. Лексікалогія

5.1. Лексікалогія як раздзел мовазнаўства

Лексікалогія як раздзел мовазнаўства. Агульная і прыватная, апісальная і гістарычная лексікалогія. Найважнейшыя праблемы агульнай лексікалогіі (сутнасць слова, яго месца сярод іншых адзінак мовы, значэнне і паняцце, суадносіны лексічнага і граматычнага значэнняў у слове, спалучальнасць слоў, лексіка і пазамоўная рэчаіснасць і інш.). Лексікалогія і іншыя раздзелы мовазнаўства. Анамасіялогія як раздзел мовазнаўства аб прынцыпах намінацыі фрагментаў рэчаіснасці. Слова і прадмет. Асноўная функцыя слова. Слова і паняцце. Абагульняльны характар слова. Словы паўназначныя і непаўназначныя. Онімы і іх тыпы (тапонімы і антрапонімы). Разнавіднасці тапанімічнай лексікі. Разрады анамастычнай лексікі (тэонімы, заонімы, астронімы, касмонімы, хранонімы і інш.). Паняцце пра анамастыку.

5.2. Семасіялогія як раздзел мовазнаўства

Семасіялогія як раздзел мовазнаўства пра значэнне моўных адзінак. Слова як адзінка мовы. Семантычная структура слова. Лексічнае значэнне слова і канатацыі. Слова і словаўжыванне. Паняцце пра лексему і алалексы. Лексічная сістэма мовы. Тыпы лексічных значэнняў слова. Монасемія і полісемія слова. Семантычная структура мнагазначных слоў. Функцыянальны аспект вывучэння слова. Роля слова ў структуры мовы. Суадносіны слова з адзінкамі іншых моўных узроўняў. Сістэмныя адносіны паміж лексічнымі адзінкамі. Фармальнае падабенства слоў. Аманімія. Паранамазія. Семантычнае падабенства і супрацьпастаўленне слоў. Парадыгматычныя адносіны ў лексіцы. Сінанімія. Сінанімічны рад. Лексічныя дублеты. Эўфемізмы. Антанімія. Энантыясемія. Гіперанімічна-гіпанімічныя адносіны паміж лексічнымі адзінкамі. Паняццева-лагічныя адносіны ў лексіцы. Прадметна-тэматычныя групойкі слоў. Сінтагматычныя адносіны ў лексіцы. Лексічная і сінтаксічная спалучальнасць слоў.

5.3. Сістэмныя адносіны паміж лексічнымі адзінкамі

Функцыянальная дыферэнцыяцыя лексікі. Актыўная і пасіўная лексіка. Разрады пасіўнай лексікі: устарэлая і новая. Сферы ўжывання слоў. Агульнаўжывальная лексіка. Тэрытарыяльная, прафесійная і сацыяльная дыферэнцыяцыя лексікі. Тэрміны. Сувязь тэрміналагічнай лексікі з агульнаўжывальнай. Найважнейшыя асаблівасці тэрміналогіі як падсістэмы лексічнай сістэмы мовы. Паняцце пра тэрміназнаўства. Стылістычная дыферэнцыяцыя лексікі. Стылістычна нейтральная і афарбаваная лексіка. Паходжанне слоў. Спрадвечная і запазычаная лексіка. Словы-інтэрнацыяналізмы. Нацыянальнамоўныя варыянты інтэрнацыяналізмаў. Паняцце пра пурызм і яго тыпы (прагрэсіўны, рэакцыйны і памяркоўны).

5.4. Шляхі папаўнення і развіцця лексічнага складу мовы

Словаўтварэнне. Змяненне значэнняў слоў. Узнікненне новых значэнняў на аснове метафары, метаніміі і сінекдахі. Пашырэнне семантычнага аб'ёму слова. Звужэнне семантычнага аб'ёму слова. Лексікалізацыя. Граматыкалізацыя. Запазычанні. Прычыны і шляхі запазычвання слоў. Тыпы асваення запазычанай лексікі. Лёс запазычаных слоў. Варварызмы. Экзатызмы. Калькаванне. Этымалогія як раздзел гістарычнай лексікалогіі. Народная этымалогія. Дээтымалагізацыя. Матываванасць (унутраная форма) слова. Паняцце пра катахрэзу. Паняцце пра лексікаграфію.

6. Фразеалогія

6.1. Фразеалогія як раздзел мовазнаўства

Фразеалогія як раздзел мовазнаўства. Агульная і прыватная, апісальная і гістарычная фразеалогія. Прадмет фразеалогіі. Фразеалогія ў вузкім і шырокім сэнсе. Паняцце пра парэміі, афарызмы, крылатыя выразы, перыфразы. Фразеалагізм як адзінка мовы. Статус фразеалагічных адзінак у іерархічнай сістэме мовы. Фразеалагізм і слова. Фразеалагізм і словазлучэнне. Фразеалагізм і сказ. Пераклад фразеалагізмаў з адной мовы на іншыя. Паняцце пра фразеаграфію.

7. Марфеміка

7.1. Марфема як аб'ект вывучэння

Марфема як аб'ект вывучэння марфемікі. Прыметы марфемы. Тыпы марфем паводле значэння (каранёвыя і афіксальныя). Тыпы афіксаў паводле функцыі: словаўтваральныя, формаўтваральныя і сінкрэтычныя (словаформаўтваральныя). Тыпы афіксаў паводле месца адносна караня: прэфіксы, інфіксы, постфіксы. Паняцце пра нулявыя афіксы (флексіі і суфіксы). Іншыя тыпы афіксаў: інтэрфіксы, конфіксы (цыркумфіксы), трансфіксы. Аглютынацыйныя афіксы. Паняцце пра афіксойд і фармант.

7.2. Прадукцыйныя і непрадукцыйныя (малапрадукцыйныя) афіксы.

Рэгулярныя і нерэгулярныя афіксы. Варыянтнасць, сінанімія, полісемія і аманімія марфем. Марфема і морф (аламорф). Аснова слова. Вытворная і невытворная аснова. Аснова словазмянення і формаўтварэння. Словаўтваральная аснова.

8. Словаўтварэнне

8.1. Словаўтварэнне як раздзел лінгвістыкі

Словаўтварэнне, дэрывацыя, дэрываталогія. Сувязь словаўтварэння з лексікалогіяй і граматыкай. Асноўныя спосабы словаўтварэння. Марфалагічныя спосабы словаўтварэння: афіксацыя; нуляфіксальны спосаб; кампазіцыя (складанне). Марфалагічна-сінтаксічны спосаб словаўтварэння (канверсія). Лексічна-сінтаксічны

спосаб словаўтарэння (зрашчэнне). Лексічна-семантычны спосаб словаўтварэння. Прадукцыйнасць розных спосабаў словаўтварэння ў мовах свету.

8.2. Паняцце пра словаўтваральны тып

Паняцце пра словаўтваральны тып. Прадукцыйнасць агульных словаўтваральных тыпаў у мовах свету.

9. Граматыка

9.1. Граматыка як раздзел мовазнаўства

Граматыка як раздзел мовазнаўства. Агульная і прыватная, апісальная і гістарычная граматыка. Сувязь граматыкі з іншымі раздзеламі мовазнаўства. Асноўныя адзінкі граматыкі: словаформа, словазлучэнне і сказ. Узаемасувязь лексічнага і граматычнага значэнняў і іх адрозненне. Спосабы (сродкі) выражэння граматычных значэнняў: сінтэтычныя (афіксацыя – фузія, аглютынацыя; націск; суплетывізм; унутраная флексія; музычны тон; рэдуплікацыя) і аналітычныя (службовыя словы – прыназоўнікі і паслялогі, артыклі, дапаможныя дзеясловы, словы ступені, злучнікі і злучальныя словы, часціцы; парадак слоў; інтанацыя). Паняцце пра сінтэтычны і аналітычны лад мовы. Граматычная катэгорыя. Грамема. Тыпы граматычных катэгорый: марфалагічныя і сінтаксічныя. Адрозненне граматычных катэгорый ад лексічна-граматычных і фармальных разрадаў слоў. Граматычныя і паняццевыя катэгорыі. Адрозненні паміж граматычнымі катэгорыямі ў мовах свету.

9.2. Марфалогія як раздзел граматыкі

Марфалогія як раздзел граматыкі. Аб'ект вывучэння марфалогіі. Граматычная форма слова як адзінства граматычных значэнняў і сродкаў яго выражэння. Іншыя азначэнні граматычнай формы слова. Сінтэтычныя і аналітычныя формы слова. Словаформы і розныя словы. Паняцце пра парадыгму слова. Часціны мовы. Асноўныя прынцыпы класіфікацыі часцін мовы. Самастойныя і несамастойныя часціны мовы. Крытэрыі іх размежавання. Спецыфіка часцін мовы ў мовах свету (колькасць, адсутнасць выразнай дыферэнцыяцыі, адрозненне граматычнымі катэгорыямі і г. д.). Спрэчныя пытанні класіфікацыі слоў па часцінах мовы. Пераходнасць у сістэме часцін мовы. Зменлівасць часцін мовы.

9.3. Сінтаксіс як раздзел граматыкі

Сінтаксіс як раздзел граматыкі. Аб'ект вывучэння сінтаксісу. Суадноснасць катэгорый сінтаксісу і катэгорый марфалогіі. Асноўныя віды сінтаксічнай сувязі. Асноўныя тыпы падпарадкавальнай сувязі ў мовах свету. Словазлучэнне. Злучальныя і падпарадкавальныя словазлучэнні. Іменныя (субстантыўныя, ад'ектыўныя, нумаратыўныя, пранамінальныя), дзеяслоўныя і прыслоўныя (адвербіяльныя) словазлучэнні. Мадэлі словазлучэнняў. Граматычнае і лексічнае значэнне словазлучэнняў. Спецыфіка словазлучэнняў у мовах свету.

9.4. Сказ.

Прэдыкатыўнасць як найважнейшая прымета сказа і яе кампаненты (катэгорыя мадальнасці і сінтаксічнага часу). Іншыя прыметы сказа. Асноўныя аспекты вывучэння сказа (канструкцыйны і камунікацыйны). Актуальны падзел сказа. Мадэлі сказаў. Граматычнае і лексічнае значэнне сказаў. Сказ і суджэнне. Сказ і выказванне. Члены сказа. Марфалагізаваныя і немарфалагізаваныя члены сказа. Паняцце пра звышфразовае адзінства (складанае сінтаксічнае цэлае). Агульныя звесткі пра гістарычныя змены ў граматыцы.

10. Паходжанне мовы і гістарычнае развіццё моў

10.1. Узнікненне мовы

Узнікненне мовы і паходжанне канкрэтных моў. Міфы і казкі пра паходжанне мовы. Натуралістычныя гіпотэзы ўзнікнення мовы (гукапераймальна-выклічнікавая). Сацыяльныя гіпотэзы паходжання мовы (сацыяльнай дамоўленасці, працоўных выгукаў). Асноўныя палажэнні вучэння Ф. Энгельса пра паходжанне мовы. Вырашальная роля працы ва ўзнікненні мовы і свядомасці. Біялагічныя перадумовы ўзнікнення і развіцця мовы (удасканаленне органаў маўлення, мозга і органаў пачуццяў). Роля жэстаў і мімікі ва ўзнікненні свядомасці і мовы. Пераход ад непадзельнага маўлення да падзельнага. Мова як зменлівая катэгорыя. Інтэграцыя і дыферэнцыяцыя як асноўныя працэсы гістарычнага развіцця моў. Своесаблівасці развіцця моў у розных сацыяльна-эканамічных фармацыях. Нацыянальныя мовы і іх адрозненне ад моў народнасцей. Разнастайнасць шляхоў утварэння нацыянальных моў. Шлях узнікнення беларускай нацыянальнай мовы ў параўнанні з рускай і ўкраінскай. Нераўнамернасць развіцця слоўнікавага складу, гукавой сістэмы і граматычнага ладу моў свету.

10.2. Літаратурная мова

Літаратурная мова як найвышэйшая ступень гістарычнага развіцця агульнанароднай мовы. Роля майстроў мастацкага слова і дзеячаў культуры ў станаўленні і развіцці літаратурнай мовы. Пашырэнне і абмежаванне сацыяльных функцый і сферы ўжывання моў. Міжэтнічныя і поліэтнічныя мовы. Піджыны і крэольскія мовы. Штучныя мовы. Перадумовы ўзнікнення штучных міжнародных моў. Эсперанта. Валапюк.

11. Тыпалогія моў

11.1. Народы і мовы свету.

Суадносіны паняццяў «мова» і «народ». Паняцце пра жывыя і мёртвыя мовы, мову-аснову (прамову). Мова і дыялект. Ступень вывучанасці моў. Асноўныя класіфікацыі моў свету (генеалагічная, марфалагічная, арэальная, функцыянальная). Генеалагічная класіфікацыя моў. Паняцце пра параўнальна-гістарычны метады. Асноўныя крытэрыі вызначэння роднасці моў (лексічныя, граматычныя, фанетычныя). Генетычна ізаляваныя мовы. Прынцып падзелу моў на сем'і, групы і падгрупы. Індаеўрапейская сям'я моў. Славянская група моў і яе падгрупы. Іншыя сем'і моў. Індзейскія мовы Амерыкі.

11.2. Марфалагічная і арэальная класіфікацыі моў свету.

Марфалагічная класіфікацыя моў. Асноўныя тыпы моў: флексійны, аглютынацыйны, ізаляцыйны і полісінтэтычны. Беларуская мова як флексійная мова сінтэтычнага ладу. Элементы аналітызму ў беларускай мове. Арэальная класіфікацыя моў. Паняцце пра моўны саюз. Тэрытарыяльнае пашырэнне славянскіх моў. Функцыянальная класіфікацыя моў. Сусветныя і міжнародныя мовы. Мовы рэгіянальных і міжнацыянальных зносін. Мовы ААН.

**Вучэбна-метадычная карта дысцыпліны
(дзённая форма атрымання вышэйшай адукацыі)**

№ раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін		Самастойная праца	Літаратура	Формы кантролю ведаў
		лекцыі	практычныя			
УВОДЗІНЫ Ў МОВАЗНАЎСТВА		24	24	60		
1.	Прадмет і задачы мовазнаўства 1. Мэты і задачы прадмета «Уводзіны ў мовазнаўства», яго практычнае і выхаваўчае значэнне. Асноўныя вучэбныя дапаможнікі па дысцыпліне. 2. Гістарычная абумоўленасць узнікнення мовазнаўства. Агульнае і прыватнае мовазнаўства. Асноўныя праблемы агульнага мовазнаўства. Тэарэтычнае і дастасоўнае (прыкладное), сінхранічнае і дыяхранічнае мовазнаўства. Тыпалагічнае мовазнаўства і лінгвістыка універсальнай. 3. Сувязь мовазнаўства з іншымі навукамі (філасофіяй, псіхалогіяй, логікай, гісторыяй, літаратуразнаўствам, сацыялогіяй, матэматыкай, фізікай, геаграфіяй, анатоміяй і фізіялогіяй і інш.).	2			1, 2	Складанне слоўніка асноўных тэрмінаў па вывучаемай тэме.
2.	Прырода і сутнасць мовы	2	2	6		
2.1.	Сутнасць мовы 1. Сутнасць мовы. Погляд на мову як на з'яву індывідуальную, біялагічную, класавую. Спецыфіка мовы як грамадскай з'явы. 2. Камунікацыйная функцыя як асноўная функцыя мовы. Іншыя функцыі мовы (думкафармавальная, кагнітыўная, інтэграцыйная, намінацыйная, фатычная, эмацыйная, валюнтатывная, экспрэсіўная, эстэтычная, акумуляцыйная, метамоўная і інш.). Мова і невербальныя сродкі камунікацыі (міміка, жэсты, мова свісту, мова гонгаў, азбука Брайля, азбука Морзэ, мовы праграмавання і інш.). 3. Сацыяльныя формы існавання мовы. Літаратурная мова і дыялекты. Паняцце	2		4	1, 2	Складанне слоўніка асноўных тэрмінаў па вывучаемай тэме.

	варыянта літаратурнай мовы. Прастамоўе. Арга. Ідыялект. Мова мастацкай літаратуры. Нацыянальная мова. 4. Мова – народ – класы – асоба. Роля народа і асобы ў развіцці мовы. Адносіны розных класаў да мовы. Паняцце пра сацыялінгвістыку. 5. Мова і культура. Нацыянальна-культурны элемент у моўнай семантыцы. Паняцце пра этналінгвістыку.					
2.2.	Мова і мысленне. Мова і маўленне 1. Мова і мысленне. Суадносіны мовы і мыслення. Функцыі мовы ў дачыненні да мыслення. Функцыі мыслення ў адносінах да мовы. Адрозненне мовы і мыслення. Невербальнае мысленне. Нацыянальная спецыфіка мовы і агульначалавечы характар мыслення. 2. Мова і маўленне. Узаемасувязь і адрозненне мовы і маўлення. Маўленчая дзейнасць і яе сацыяльны характар. Паняцце пра псіхалінгвістыку. 3. Мова як знакавая сістэма. Будова моўнага знака: форма (азначальнае, план выражэння, экспанент) і змест (азначаемае). Адрозненне мовы ад іншых знакавых сістэм. Паняцце пра лінгвасеміётыку. 4. Структура мовы і лінгвістыкі. Сістэма і структура мовы. Асноўныя функцыі структурных элементаў мовы. Узроўні мовы. Парадыгматычныя і сінтагматычныя адносіны паміж моўнымі адзінкамі.		2	2	1, 2	Апытванне, вусныя паведамленні
3.	Фаналогія	2	4	10		
3.1.	Фаналогія як раздзел мовазнаўства 1. Фаналогія як раздзел мовазнаўства. Тры аспекты вывучэння гукаў мовы (маўлення): акустычны (фізічны), артыкуляцыйны (анатамічна-фізіялагічны), функцыянальны (лінгвістычны). Фанетыка і фанеміка як раздзелы фаналогіі. 2. Фанетыка. Агульная і прыватная, апісальная і гістарычная фанетыка. Тэарэтычнае і практычнае значэнне фанетыкі. 3. Акустычны аспект вывучэння гукаў. Фізічныя ўласцівасці гукаў (сіла, вышыня, працягласць). Тоны і шумы. Тэмбр як адметная афарбоўка гука. 4. Будова маўленчага апарату. Актыўныя і пасіўныя органы маўлення. Роля актыўных органаў маўлення (галасавых звязак, языка, губ, мяккага паднябення, язычка) ва ўтварэнні гукаў. Паняцце пра артыкуляцыю і яе фазы (экскурсія, вытрымка, рэкурсія). Артыкуляцыйная база мовы. Паняцце пра эксперыментальную фанетыку. 5. Класіфікацыі гукаў маўлення (мовы). Акустычныя, артыкуляцыйныя і		2	2	1, 2	Апытванне, пісьмовыя і вусныя практыкаванні

	функцыянальныя адрозненні паміж галоснымі і зычнымі гукамі. Артыкуляцыйная характарыстыка гукаў.					
3.2.	<p>Кансанантызм і вакалізм</p> <p>1. Кансанантызм. Класіфікацыя зычных гукаў. Лабіялізацыя, палаталізацыя і велярызацыя. Палаталізаваныя і палатальныя зычныя. Ступень палаталізацыі зычных у розных мовах. Велярызаваныя і велярныя зычныя. Спецыфічныя зычныя гукі ў розных мовах: увулярныя (язычковыя), фарынгальныя, гартанныя і інш.</p> <p>2. Вакалізм. Класіфікацыя галосных гукаў. Адметныя галосныя гукі ў мовах свету (насавыя, кароткія і доўгія, адкрытыя і закрытыя і інш.). Дыфтонгі і іх тыпы (сапраўдныя і несапраўдныя; сыходныя і ўзыходныя). Трыфтонгі і іх сутнасць. Паняцце пра дыфтангоіды і глайды.</p> <p>3. Фанетычны падзел маўленчай плыні. Фанетычныя адзінкі вуснага маўлення (фраза, маўленчы такт, фанетычнае слова, склад) і іх сутнасць. Клітыкі (праклітыкі і энклітыкі).</p> <p>4. Склад. Артыкуляцыйная (экспіраторная) і акустычная (санорная) тэорыі склада. Тыпы складоў (адкрытыя і закрытыя, непрыкрытыя і прыкрытыя). Складаўтваральныя і нескладаўтваральныя гукі. Складападзел. Асаблівасці падзелу слоў на склады са збегам зычных у інтэрвакальным становішчы. Мовы складовага ладу.</p> <p>5. Націск. Тыпы слоўнага націску: дынамічны (сілавы), музычны (танічны), колькасны (квантытатыўны), змешаны. Свабодны (нефіксаваны, разнамесцавы) і несвабодны (сталы, звязаны, фіксаваны, аднамесцавы) націск. Рухомы і нерухомы націск. Асноўны націск і пабочны. Пазаслоўныя тыпы націску (тактавы, фразавы, лагічны, эмфатычны). Паняцце пра акцэнталогію.</p> <p>6. Інтанацыя. Кампаненты інтанацыі, або інтанемы (мелодыка, інтэнсіўнасць, рытм, тэмп, паўза, тэмбр, націск) і іх сутнасць. Функцыі інтанацыі ў розных мовах свету. Паняцце пра інтаналогію.</p>	2	4	1, 2, 1д– 4д	Рэйтынгавая кантрольная работа № 1	
3.3.	<p>Фанетычныя змены</p> <p>1. Камбінаторныя і пазіцыйныя гукавыя змены. Характарыстыка камбінаторных змен (акамадацыя, асіміляцыя, сінгарманізм, дысіміляцыя, дыярэза, гаплалогія, эпентэза, сцяжэнне гукаў, метатэза). Характарыстыка пазіцыйных змен (рэдукцыя, аглушэнне звонкіх на канцы слова, пратэза). Апокапа і сінкопа як вынікі поўнай рэдукцыі. Асаблівасці гукавых змен у розных мовах. Спонтанныя гукавыя змены. Змены гукаў па аналогіі. Гістарычныя чаргаванні гукаў.</p>		2	4	1, 2	Індывідуальнае і фронтальнае апытванне. Тэрміналагічны дыктант

	<p>2. Фанетычныя законы. Дзеянне фанетычных законаў у розных мовах (у розных перыяды іх гістарычнага развіцця, пры пэўных умовах і на пэўнай тэрыторыі).</p> <p>3. Паняцце пра арфаэпію.</p> <p>4. Фанеміка. Фанема і гук. Перцэптыўная і сігніфікатыўная функцыі фанем. Прыметы фанем (фаналагічныя і нефаналагічныя, канстытутыўныя і неканстытутыўныя; інтэгральныя і дыферэнцыйныя). Пазіцыі фанем (незалежныя і залежныя). Варыянты і варыяцыі фанем. Сістэма фанем.</p>					
4.	Пісьмо	2	2	4		
4.1.	<p>Гісторыя пісьма</p> <p>1. Пісьмо як графічная форма існавання маўлення. Перадумовы ўзнікнення пісьма. Роля пісьма ў гісторыі грамадства.</p> <p>2. «Прадметнае пісьмо» як папярэднік уласна пісьма. Этапы развіцця пісьма. Піктаграфічнае пісьмо. Элементы піктаграфічнага пісьма ў наш час. Ідэаграфічнае пісьмо і яго разнавіднасці (іерагліфічнае і клінапіснае пісьмо). Старажытнаегіпецкае іерагліфічнае пісьмо. Шумерскае клінапіснае пісьмо. Асаблівасці кітайскага ідэаграфічнага пісьма. Фанаграфічнае пісьмо і яго разнавіднасці (складовае і гукавое). Індыйскае складовае пісьмо дэванагары.</p> <p>3. Графіка. Асаблівасці суадносін паміж гукамі і літарамі ў розных мовах. Графема і алаграф. Дыякрытычныя знакі, дыграфы і паліграфы.</p> <p>4. Алфавіт. Акрафанічны прынцып пабудовы фінікійскага алфавіту. Грэчаскі алфавіт. Лацінка і алфавіты на лацінскай аснове. Руны. Арабскае пісьмо. Кітабы. Славянскія алфавіты. Алфавіты на аснове кірыліцы. Беларускі алфавіт. Найбольш пашыраныя сем'і алфавітаў: лацінская, славянска-кірыліцкая, арабская і індыйская.</p>	2		2	1, 2	
4.2.	<p>Асноўныя этапы развіцця графікі славянскага пісьма.</p> <p>1. Устаў, паўустаў, скорапіс. Дэкаратыўнае пісьмо.</p> <p>2. Арфаграфія як раздзел мовазнаўства і яе асноўныя задачы. Прынцыпы арфаграфіі і іх сутнасць (фанетычны, марфалагічны, гістарычны, або традыцыйны, і дыферэнцыйны).</p> <p>3. Спецыялізаваныя сістэмы пісьма. Транскрыпцыя, яе задачы і прынцыпы. Фанетычная транскрыпцыя. Транскрыпцыя Міжнароднай Фанетычнай Асацыяцыі (МФА). Фаналагічная (фанематычная) траскрыпцыя і яе адрозненне ад фанетычнай. Паняцце пра транслітарацыю і стэнаграфію.</p>		2	2	1, 2	Калёквіум

5.	Лексікалогія	2	4	8		
5.1.	<p>Лексікалогія як раздзел мовазнаўства</p> <p>1. Лексікалогія як раздзел мовазнаўства. Агульная і прыватная, апісальная і гістарычная лексікалогія. Найважнейшыя праблемы агульнай лексікалогіі (сутнасць слова, яго месца сярод іншых адзінак мовы, значэнне і паняцце, суадносіны лексічнага і граматычнага значэнняў у слове, спалучальнасць слоў, лексіка і пазамоўная рэчаіснасць і інш.). Лексікалогія і іншыя раздзелы мовазнаўства.</p> <p>2. Анамасіялогія як раздзел мовазнаўства аб прынцыпах намінацыі фрагментаў рэчаіснасці. Слова і прадмет. Асноўная функцыя слова. Слова і паняцце. Абагульняльны характар слова. Слова паўназначныя і непаўназначныя. Онімы і іх тыпы (тапонімы і антрапонімы). Разнавіднасці тапанімічнай лексікі. Разрады анамастычнай лексікі (тэонімы, заонімы, астронімы, касмонімы, хранонімы і інш.). Паняцце пра анамастыку.</p>		2	2	1, 2	Тэсціраванне
5.2.	<p>Семасіялогія як раздзел мовазнаўства</p> <p>1. Семасіялогія як раздзел мовазнаўства пра значэнне моўных адзінак. Слова як адзінка мовы. Семантычная структура слова. Лексічнае значэнне слова і канатацыі. Слова і словаўжыванне. Паняцце пра лексему і алалексы.</p> <p>2. Лексічная сістэма мовы. Тыпы лексічных значэнняў слова. Монасемія і полісемія слова. Семантычная структура мнагазначных слоў. Функцыянальны аспект вывучэння слова. Роля слова ў структуры мовы. Суадносіны слова з адзінкамі іншых моўных узроўняў.</p> <p>3. Сістэмныя адносіны паміж лексічнымі адзінкамі. Фармальнае падабенства слоў. Аманімія. Паранамазія. Семантычнае падабенства і супрацьпастаўленне слоў. Парадыгматычныя адносіны ў лексіцы. Сінанімія. Сінанімічны рад. Лексічныя дублеты. Эўфемізмы. Антанімія. Энантысемія. Гіперанімічна-гіпанімічныя адносіны паміж лексічнымі адзінкамі. Паняццева-лагічныя адносіны ў лексіцы. Прадметна-тэматычныя групы ў слоў. Сінтагматычныя адносіны ў лексіцы. Лексічная і сінтаксічная спалучальнасць слоў.</p>	2		2	1, 2	
5.3.	<p>Сістэмныя адносіны паміж лексічнымі адзінкамі</p> <p>1. Функцыянальная дыферэнцыяцыя лексікі. Актыўная і пасіўная лексіка. Разрады пасіўнай лексікі: устарэлая і новая.</p> <p>2. Сферы ўжывання слоў. Агульнаўжывальная лексіка. Тэрытарыяльная, прафесійная і сацыяльная дыферэнцыяцыя лексікі. Тэрміны. Сувязь</p>		2	2	1, 2, 1д– 4д	Тэсціраванне

	тэрміналагічнай лексікі з агульнаўжывальнай. Найважнейшыя асаблівасці тэрміналогіі як падсістэмы лексічнай сістэмы мовы. Паняцце пра тэрміназнаўства. 3. Стылістычная дыферэнцыяцыя лексікі. Стылістычна нейтральная і афарбаваная лексіка. 4. Паходжанне слоў. Спрадвечная і запазычаная лексіка. Словы-інтэрнацыяналізмы. Нацыянальнамоўныя варыянты інтэрнацыяналізмаў. Паняцце пра пурызм і яго тыпы (прагрэсіўны, рэакцыйны і памяркоўны).					
5.4	Шляхі папаўнення і развіцця лексічнага складу мовы. 1. Словаўтварэнне. Змяненне значэнняў слоў. Узнікненне новых значэнняў на аснове метафары, метаніміі і сінекдахі. Пашырэнне семантычнага аб'ёму слова. Звужэнне семантычнага аб'ёму слова. Лексікалізацыя. Граматыкалізацыя. Запазычанні. Прычыны і шляхі запазычвання слоў. Тыпы асваення запазычанай лексікі. Лёс запазычаных слоў. Варварызмы. Экзатызмы. Калькаванне. 2. Этымалогія як раздзел гістарычнай лексікалогіі. Народная этымалогія. Дээтымалагізацыя. Матываванасць (унутраная форма) слова. Паняцце пра катахрэзу. 3. Паняцце пра лексікаграфію.			2	1, 2	Рэйтынгавая кантрольная работа № 2
6.	Фразеалогія		2	4		
6.1.	Фразеалогія як раздзел мовазнаўства 1. Фразеалогія як раздзел мовазнаўства. Агульная і прыватная, апісальная і гістарычная фразеалогія. Прадмет фразеалогіі. Фразеалогія ў вузкім і шырокім сэнсе. 2. Паняцце пра парэміі, афарызмы, крылатыя выразы, перыфразы. 3. Фразеалагізм як адзінка мовы. Статус фразеалагічных адзінак у іерархічнай сістэме мовы. Фразеалагізм і слова. Фразеалагізм і словазлучэнне. Фразеалагізм і сказ. 4. Пераклад фразеалагізмаў з адной мовы на іншыя. 5. Паняцце пра фразеаграфію.		2	4	1, 2	Даклады
7.	Марфеміка	2	2	4		
7.1.	Марфема як аб'ект вывучэння 1. Марфема як аб'ект вывучэння марфемікі. Прыметы марфемы. 2. Тыпы марфем паводле значэння (каранёвыя і афіксальныя). 3. Тыпы афіксаў паводле функцыі: словаўтваральныя, формаўтваральныя і сінкрэтычныя (словаформаўтваральныя).	2	1	2	1, 2	

	4. Тыпы афіксаў паводле месца адносна кораня: прэфіксы, інфіксы, постфіксы. 5. Паняцце пра нулявыя афіксы (флексіі і суфіксы). 6. Іншыя тыпы афіксаў: інтэрфіксы, конфіксы (цыркумфіксы), трансфіксы. 7. Аглутынацыйныя афіксы. Паняцце пра афікоід і фармант.					
7.2.	Прадукцыйныя і непрадукцыйныя (малапрадукцыйныя) афіксы. 1. Рэгулярныя і нерэгулярныя афіксы. Варыянтнасць, сінанімія, полісемія і аманімія марфем. Марфема і морф (аламорф). 2. Аснова слова. Вытворная і невытворная аснова. Аснова словазмянення і формаўтварэння. Словаўтваральная аснова.		1	2	1, 2, 1д– 4д	Індывідуальнае і франтальнае апытванне. Тэрміналагічны дыктант.
8.	Словаўтварэнне	2	2	4		
8.1.	Словаўтварэнне як раздзел лінгвістыкі 1. Словаўтварэнне, дэрывацыя, дэрываталогія. Сувязь словаўтварэння з лексікалогіяй і граматыкай. 2. Асноўныя спосабы словаўтварэння. 3. Марфалагічныя спосабы словаўтварэння: афіксацыя; нуляфіксальны спосаб; кампазіцыя (складанне). 4. Марфалагічна-сітаксічны спосаб словаўтварэння (канверсія). 5. Лексічна-сітаксічны спосаб словаўтарэння (зрашчэнне). 6. Лексічна-семантычны спосаб словаўтварэння. Прадукцыйнасць розных спосабаў словаўтварэння ў мовах свету.	2	2	2	1, 2	
8.2.	Паняцце пра словаўтваральны тып 1. Паняцце пра словаўтваральны тып. 2. Прадукцыйнасць агульных словаўтваральных тыпаў у мовах свету.			2	1, 2	Індывідуальнае і франтальнае апытванне. Тэрміналагічны дыктант.
9.	Граматыка	6	2	10		
9.1.	Граматыка як раздзел мовазнаўства 1. Граматыка як раздзел мовазнаўства. Агульная і прыватная, апісальная і гістарычная граматыка. Сувязь граматыкі з іншымі раздзелаў мовазнаўства. 2. Асноўныя адзінкі граматыкі: словаформа, словазлучэнне і сказ. Узаемасувязь лексічнага і граматычнага значэнняў і іх адрозненне. 3. Спосабы (сродкі) выражэння граматычных значэнняў: сінтэтычныя (афіксацыя – фузія, аглутынацыя; націск; суплетывізм; унутраная флексія; музычны тон; рэдуплікацыя) і аналітычныя (службовыя словы – прыназоўнікі і паслялогі, артыклі, дапаможныя дзеясловы, словы ступені, злучнікі і злучальныя словы, часціцы; парадак слоў; інтанацыя). Паняцце пра сінтэтычны і аналітычны лад	2		2	1, 2	

	мовы. 4. Граматычная катэгорыя. Грамема. Тыпы граматычных катэгорый: марфалагічныя і сінтаксічныя. Адрозненне граматычных катэгорый ад лексічна-граматычных і фармальных разрадаў слоў. Граматычныя і паняццевыя катэгорыі. Адрозненні паміж граматычнымі катэгорыямі ў мовах свету.					
9.2.	Марфалогія як раздзел граматыкі 1. Марфалогія як раздзел граматыкі. Аб'ект вывучэння марфалогіі. Граматычная форма слова як адзінства граматычных значэнняў і сродкаў яго выражэння. Іншыя азначэнні граматычнай формы слова. Сінтэтычныя і аналітычныя формы слова. Словаформы і розныя словы. Паняцце пра парадыгму слова. 2. Часціны мовы. Асноўныя прынцыпы класіфікацыі часцін мовы. Самастойныя і несамастойныя часціны мовы. Крытэрыі іх размежавання. Спецыфіка часцін мовы ў мовах свету (колькасць, адсутнасць выразнай дыферэнцыяцыі, адрозненне граматычнымі катэгорыямі і г. д.). Спрэчныя пытанні класіфікацыі слоў па часцінах мовы. Пераходнасць у сістэме часцін мовы. Зменлівасць часцін мовы.	2	2	2	1, 2	Пісьмовыя заданні
9.3.	Сінтаксіс як раздзел граматыкі 1. Сінтаксіс як раздзел граматыкі. Аб'ект вывучэння сінтаксісу. Суадноснасць катэгорый сінтаксісу і катэгорый марфалогіі. Асноўныя віды сінтаксічнай сувязі. Асноўныя тыпы падпарадкавальнай сувязі ў мовах свету. 2. Словазлучэнне. Злучальныя і падпарадкавальныя словазлучэнні. Іменныя (субстантыўныя, ад'ектыўныя, нумаратыўныя, пранамінальныя), дзеяслоўныя і прыслоўныя (адвербіяльныя) словазлучэнні. Мадэлі словазлучэнняў. Граматычнае і лексічнае значэнне словазлучэнняў. Спецыфіка словазлучэнняў у мовах свету.	2		2	1, 2	
9.4.	Сказ. Прэдыкатыўнасць як найважнейшая прымета сказа і яе кампаненты (катэгорыя мадальнасці і сінтаксічнага часу). Іншыя прыметы сказа. Асноўныя аспекты вывучэння сказа (канструкцыйны і камунікацыйны). Актуальны падзел сказа. Мадэлі сказаў. Граматычнае і лексічнае значэнне сказаў. Сказ і суджэнне. Сказ і выказванне. Члены сказа. Марфалагізаваныя і немарфалагізаваныя члены сказа. 2. Паняцце пра звышфразовае адзінства (складанае сінтаксічнае цэлае). 3. Агульныя звесткі пра гістарычныя змены ў граматыцы.			4	1, 2	

10.	Паходжанне мовы і гістарычнае развіццё моў	2	2	4		
10.1.	Узнікненне мовы 1. Узнікненне мовы і паходжанне канкрэтных моў. Міфы і казкі пра паходжанне мовы. Натуралістычныя гіпотэзы ўзнікнення мовы (гукапераймальная і выклічнікавая). Сацыяльныя гіпотэзы паходжання мовы (сацыяльнай дамоўленасці, працоўных выгукаў). Асноўныя палажэнні вучэння Ф. Энгельса пра паходжанне мовы. Вырашальная роля працы ва ўзнікненні мовы і свядомасці. Біялагічныя перадумовы ўзнікнення і развіцця мовы (удасканаленне органаў маўлення, мозга і органаў пачуццяў). Роля жэстаў і мімікі ва ўзнікненні свядомасці і мовы. Пераход ад непадзельнага маўлення да падзельнага. 2. Мова як зменлівая катэгорыя. Інтэграцыя і дыферэнцыяцыя як асноўныя працэсы гістарычнага развіцця моў. Своесаблівасці развіцця моў у розных сацыяльна-эканамічных фармацыях. Нацыянальныя мовы і іх адрозненне ад моў народнасцей. Разнастайнасць шляхоў утварэння нацыянальных моў. Шлях узнікнення беларускай нацыянальнай мовы ў параўнанні з рускай і ўкраінскай. 3. Нераўнамернасць развіцця слоўнікавага складу, гукавой сістэмы і граматычнага ладу моў свету.	2		2	1, 2	
10.2.	Літаратурная мова 1. Літаратурная мова як найвышэйшая ступень гістарычнага развіцця агульнанароднай мовы. Роля майстроў мастацкага слова і дзеячаў культуры ў станаўленні і развіцці літаратурнай мовы. 2. Пашырэнне і абмежаванне сацыяльных функцый і сферы ўжывання моў. Міжэтнічныя і поліэтнічныя мовы. Піджыны і крэольскія мовы. 3. Штучныя мовы. Перадумовы ўзнікнення штучных міжнародных моў. Эсперанта. Валапюк.		2	2	1, 2	
11.	Тыпалогія моў	2	2	6		
11.1.	Народы і мовы свету 1. Суадносіны паняццяў «мова» і «народ». Паняцце пра жывыя і мёртвыя мовы, мову-аснову (прамову). Мова і дыялект. Ступень вывучанасці моў. 2. Асноўныя класіфікацыі моў свету (генеалагічная, марфалагічная, арэальная, функцыянальная). 3. Генеалагічная класіфікацыя моў. Паняцце пра параўнальна-гістарычны метад. Асноўныя крытэрыі вызначэння роднасці моў (лексічныя, граматычныя, фанетычныя). Генетычна ізаляваныя мовы.	2		4	1, 2	

	4. Прынцып падзелу моў на сем'і, групы і падгрупы. Індаеўрапейская сям'я моў. Славянская група моў і яе падгрупы. Іншыя сем'і моў. Індзейскія мовы Амерыкі.					
11.2.	Марфалагічная і арэальная класіфікацыя моў свету. 1. Марфалагічная класіфікацыя моў. Асноўныя тыпы моў: флексійны, аглютынацыйны, ізаляцыйны і полісінтэтычны. Беларуская мова як флексійная мова сінтэтычнага ладу. Элементы аналітызму ў беларускай мове. 2. Арэальная класіфікацыя моў. Паняцце пра моўны саюз. Тэрытарыяльнае пашырэнне славянскіх моў. 3. Функцыянальная класіфікацыя моў. Сусветныя і міжнародныя мовы. Мовы рэгіянальных і міжнацыянальных зносін. Мовы ААН.		2	2	1, 2	
<i>Усяго гадзін у 1 семестры: 108 г.</i>		24	24	60		Экзамен

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА**ЛІТАРАТУРА****Асноўная літаратура**

1. Гируцкий, А. А. Введение в языкознание : учеб. пособие / А. А. Гируцкий. – Минск : Выш. шк., 2022. – 238 с.
2. Гируцкий, А. А. Общее языкознание [Электронный ресурс] : учеб. для студентов вузов / А. А. Гируцкий // Репозиторий БГПУ. – Режим доступа: <http://elib.bspu.by/handle/doc/46221>. – Режим доступа: 02.05.2023.

Дадатковая літаратура

1. Введение в науку о языке : учеб. для студентов / А. Е. Кибрик [и др.] ; под ред. О. В. Федоровой, С. Г. Татевосова. – М. : Буки Веди, 2019. – 672 с.
2. Вендина, Т. И. Введение в языкознание : учеб. для вузов / Т. И. Вендина. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрайт, 2020. – 333 с.
3. Калюта, А. М. Введение в языкознание : учеб.-метод. пособие для иностр. студентов вузов / А. М. Калюта, Л. А. Козловская. – Минск : Белорус. гос. ун-т, 2020. – 100 с.
4. Рагаўцоў, В. І. Уводзіны ў мовазнаўства : практыкум : вучэб. дапам. / В. І. Рагаўцоў. – Магілёў : Магілёў. дзярж. ун-т, 2003. – 126 с.

МЕТАДЫЧНЫЯ РЭКАМЕНДАЦЫІ ПА АРГАНІЗАЦЫІ САМАСТОЙНАЙ РАБОТЫ СТУДЭНТАЎ

Адной з галоўных задач, якія стаяць перад вышэйшай школай, з'яўляецца павышэнне якасці падрыхтоўкі будучых спецыялістаў. Будучы выпускнік павінен не толькі атрымліваць веды па прадметах, якія прадугледжаны вучэбнымі праграмамі, авалодваць умениямі і навыкамі выкарыстання гэтых ведаў, метадамі даследчай работы, але і ўмець самастойна набыць новыя навуковыя звесткі.

Сістэматычна арганізаваная самастойная работа студэнтаў з'яўляецца асноўным сродкам падрыхтоўкі да самастойнай дзейнасці, а змест, метады і формы выступаюць у ролі фактараў, якія ўплываюць на даную падрыхтоўку.

Арганізацыя самастойнай работы студэнтаў дзённага аддзялення накіравана на вырашэнне наступных задач:

- паўтарэнне, замацаванне і абагульненне раней атрыманых ведаў;
- удасканаленне прадметных навыкаў, фарміраванне даследчых уменияў і навыкаў;
- актывізацыя вучэбнай і навукова-даследчыцкай дзейнасці студэнтаў;
- фарміраванне гатоўнасці студэнтаў да самаадукацыі.

Крыніцай інфармацыі пры выкананні студэнтамі самастойнай работы могуць выступаць: канспект; друкаваныя матэрыялы; падручнікі і слоўнікі; матэрыялы на электронных носбітах.

План самастойнай работы прадугледжвае: форму работы, змест (аб'ём) работы, тэрмін выканання, віды кантролю.

У залежнасці ад месца і часу правядзення самастойнай працы, характару кіраўніцтва ёю з боку выкладчыка і спосабу кантролю за яе вынікамі падзяляецца на наступныя віды:

- самастойную працу падчас асноўных аўдыторных заняткаў (лекцый, семінараў);
- самастойную працу пад кантролем выкладчыка ў форме планавых кансультацый, творчых кантактаў, залікаў і экзаменаў;
- пазааўдыторную самастойную працу пры выкананні студэнтамі дамашніх заданняў навучальнага і творчага характару.

Самастойнасць пералічаных вышэй відаў прац досыць умоўная, і ў рэальным адукацыйным працэсе гэтыя віды перасякаюцца адзін з адным.

Самастойная праца студэнтаў дзённай формы атрымання адукацыі дастаткова разнастайная, яна можа прадугледжваць:

- выкананне самастойных прац;
- выкананне кантрольных прац, складанне схем, табліц;
- працу з даведачнай, метадычнай і навуковай літаратурай па мовазнаўстве;
- абарону выкананых прац;
- падрыхтоўку да дыскусій, канферэнцый;
- падрыхтоўку да тэсціравання і інш.

Асноўныя віды заданняў для самастойнай працы:

- вивучэнне навуковых і вучэбных тэкстаў (падручнікі, першакрыніцы, дадатковая літаратура);

- складанне плана тэксту;

- графічнае адлюстраванне структуры тэксту;

- канспектаванне тэксту;

- праца са слоўнікамі, даведнікамі; азнаямленне з нарматыўнымі дакументамі;

- вучэбна-даследчыцкая дзейнасць;

- выкарыстанне аўдыя- і відэазапісаў.

Для замацавання і сістэматызацыі ведаў, набытых студэнтамі самастойна, выкарыстоўваюцца наступныя віды дзейнасці:

- праца з канспектам лекцыі (апрацоўка тэксту), паўторная работа над вучэбным матэрыялам (з падручнікаў, першакрыніц, дадатковай літаратуры і інш.);

- складанне планаў і тэзісаў адказаў;

- складанне табліц для сістэматызацыі навучальнага матэрыялу;

- вивучэнне нарматыўных матэрыялаў;

- адказы на кантрольныя пытанні;

- падрыхтоўка паведамленняў да выступлення на семінары, канферэнцыі;

- падрыхтоўка рэфератаў, дакладаў;

- складанне бібліяграфіі і інш.;

Для фарміравання ўменняў выкарыстоўваюцца наступныя віды дзейнасці:

- выкананне практыкаванняў па ўзоры;

- рашэнне варыянтных заданняў і практыкаванняў;

- выкананне схем, табліц і пад.;

- рэфлексіўны аналіз прафесійных уменняў з выкарыстаннем аўдыя- і відэатэхнікі і інш.

Віды заданняў для самастойнай працы, іх змест і характар могуць мець варыятыўны і дыферэнцыяваны характар, улічваюць спецыфіку матэрыялу, які выносіцца на самастойнае вивучэнне.

Сярод канкрэтных відаў самастойнай работы рэкамендуецца выкарыстоўваць наступныя:

а) самастойная работа па ўзоры (перанос вядомага спосабу ў аналагічную сітуацыю);

б) рэканструктыўна-варыятыўная самастойная работа (перанос вядомага спосабу з некаторай мадыфікацыяй у незнаёмую сітуацыю);

в) эўрыстычная самастойная работа (перанос вядомых спосабаў у нестандартную сітуацыю, дзякуючы чаму, самастойная работа набывае даследчы характар).

Для правядзення кантролю самастойнай працы студэнтаў выкарыстоўваюцца:

- праверка індывідуальных заданняў;

- семінарскія заняткі;

- калёквіумы;

- канферэнцыі;

- залікі па тэмах / раздзелах;
- тэсціраванне;
- кантрольныя работы;
- вусны і пісьмовы экзамены.

Для кантролю эфектыўнасці арганізацыі самастойнай працы студэнтаў можна праводзіць анкетаванне, падчас якога выяўляецца карыснасць тых ці іншых відаў і арганізацыйных формаў самастойных прац, правільнасць і своєчаснасць іх уключэння ў навучальны працэс, дастатковасць метадычнага забеспячэння, адпаведнасць запланаванага часу на іх выкананне і г. д.

Крытэрыямі адзнакі вынікаў самастойнай працы студэнта могуць з'яўляцца:

- узровень засваення студэнтам вучэбнага матэрыялу;
- уменне студэнта выкарыстоўваць тэарэтычныя веды пры выкананні практычных задач;
- абгрунтаванасць і выразнасць выкладу адказу;
- афармленне матэрыялу ў адпаведнасці з патрабаваннямі стандартаў;
- сфарміраваныя ўменні і навыкі ў адпаведнасці з мэтамі і задачамі вывучэння дысцыпліны.

Самастойная работа студэнтаў можа быць паспяховай толькі ў выпадку яе правільнай арганізацыі, неабходнага метадычнага суправаджэння, дзейснага кантролю, абавязковай сістэматызацыі, а пры неабходнасці і карэкцыі ведаў, атрыманых студэнтамі самастойна.

Важным змястоўным элементам самастойнай работы з'яўляецца работа студэнтаў над памылкамі, дапушчанымі пры выкананні запланаванай работы. Выкладчык толькі падкрэслівае словы і выразы, у якіх назіраецца памылковае напісанне ці ўжыванне, даючы студэнту магчымасць разабрацца з імі самастойна, г. з. зрабіць гэтыя недахопы аб'ектамі свядомай мэтанакіраванай работы.

ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫКАНАННЯ САМАСТОЙНАЙ РАБОТЫ СТУДЭНТАЎ

№ п/п	Назва тэмы, раздзела	К-сць гадзін на СРС	Заданне	Форма выканання
2.1.	Сутнасць мовы (Мова – народ – класы – асоба. Роля народа і асобы ў развіцці мовы. Мова і культура. Нацыянальна-культурны элемент у моўнай семантыцы. Паняцце пра этналінгвістыку).	4	Выканаць пісьмова заданні па тэме з вучэбнага дапаможніка “Уводзіны ў мовазнаўства : практыкум” В. І. Рагаўцова.	Заданні ў канспекце
2.2.	Мова і мысленне. Мова і маўленне (Структура мовы і лінгвістыкі. Сістэма і структура мовы. Асноўныя функцыі структурных элементаў мовы. Узроўні мовы. Парадыгматычныя і сінтагматычныя адносіны паміж моўнымі адзінкамі).	2	Пабудаваць схему “Структура лінгвістыкі” з дапамогай сэрвісу diagrams.net .	Прэзентацыя ў фармаце .pptx або .pdf
3.1.	Фаналогія як раздзел мовазнаўства (Будова маўленчага апарату. Актыўныя і пасіўныя органы маўлення. Роля актыўных органаў маўлення (галасавых звязак, языка, губ, мяккага паднябення, язычка) ва ўтварэнні гукаў. Паняцце пра артыкуляцыю і яе фазы (экскурсія, вытрымка, рэкурсія). Артыкуляцыйная база мовы. Паняцце пра эксперыментальную фанетыку).	2	Складзі слоўнік па тэме з дапамогай рэкамендаваных тэарэтычных крыніц.	Канспект
3.2.	Кансанантызм і вакалізм (Націск. Тыпы слоўнага націску: дынамічны (сілавы), музычны (танічны), колькасны (квантытатыўны), змешаны. Свабодны (нефіксаваны, разнамесцавы) і несвабодны (сталы, звязаны, фіксаваны, аднамесцавы) націск. Рухомы і нерухомы націск. Асноўны націск і пабочны. Пазаслоўныя тыпы націску (тактавы, фразавы, лагічны,	4	Складзі слоўнік па тэме з дапамогай рэкамендаваных тэарэтычных крыніц.	Канспект

	эмфатычны). Паняцце пра акцэнталогію. 6. Інтанацыя. Кампаненты інтанацыі, або інтанемы (мелодыка, інтэнсіўнасць, рытм, тэмп, паўза, тэмбр, націск) і іх сутнасць. Функцыі інтанацыі ў розных мовах свету. Паняцце пра інтаналогію).			
3.3.	Фанетычныя змены (Фанетычныя законы. Дзеянне фанетычных законаў у розных мовах (у розныя перыяды іх гістарычнага развіцця, пры пэўных умовах і на пэўнай тэрыторыі). Паняцце пра арфаэпію).	4	Выканаць пісьмова заданні па тэме з вучэбнага дапаможніка “Уводзіны ў мовазнаўства : практыкум” В. І. Рагаўцова.	Заданні ў канспекце
4.1.	Гісторыя пісьма (Алфавіт. Акрафанічны прынцып пабудовы фінікійскага алфавіту. Грэчаскі алфавіт. Лацінка і алфавіты на лацінскай аснове. Руны. Арабскае пісьмо. Кітабы. Славянскія алфавіты. Алфавіты на аснове кірыліцы. Беларускі алфавіт. Найбольш пашыраныя сем’і алфавітаў: лацінская, славянска-кірыліцкая, арабская і індыйская).	2	Падрыхтаваць прэзентацыю “Тыпы алфавітаў”.	Прэзентацыя ў фармаце .pptx або .pdf
4.2.	Асноўныя этапы развіцця графікі славянскага пісьма (Арфаграфія як раздзел мовазнаўства і яе асноўныя задачы. Прынцыпы арфаграфіі і іх сутнасць (фанетычны, марфалагічны, гістарычны, або традыцыйны, і дыферэнцыйны).	2	Выканаць пісьмова заданні па тэме з вучэбнага дапаможніка “Уводзіны ў мовазнаўства : практыкум” В. І. Рагаўцова.	Заданні ў канспекце
5.1.	Лексікалогія як раздзел мовазнаўства (Анамасіялогія як раздзел мовазнаўства аб прынцыпах намінацыі фрагментаў рэчаіснасці. Слова і прадмет. Асноўная функцыя слова. Слова і паняцце. Абагульняльны характар слова. Слова паўназначныя і	2	Складзі слоўнік па тэме з дапамогай рэкамендаваных тэарэтычных крыніц.	Канспект

	непаўназначныя. Онімы і іх тыпы (тапонімы і антрапонімы). Разнавіднасці тапанімічнай лексікі. Разрады анамастычнай лексікі (тэонімы, заонімы, астронімы, касмонімы, хранонімы і інш.). Паняцце пра анамастыку).			
5.2.	Семасіялогія як раздзел мовазнаўства (Лексічная сістэма мовы. Тыпы лексічных значэнняў слова. Монасемія і полісемія слова. Семантычная структура мнагазначных слоў. Функцыянальны аспект вывучэння слова. Роля слова ў структуры мовы. Суадносіны слова з адзінкамі іншых моўных узроўняў).	2	Скласці слоўнік па тэме з дапамогай рэкамендаваных тэарэтычных крыніц.	Канспект
5.3.	Сістэмныя адносіны паміж лексічнымі адзінкамі (Функцыянальная дыферэнцыяцыя лексікі. Актыўная і пасіўная лексіка. Разрады пасіўнай лексікі: устарэлая і новая).	2	Падрыхтаваць прэзентацыю “Разрады лексікі”.	Прэзентацыя ў фармаце .pptx або .pdf
5.4.	Шляхі папаўнення і развіцця лексічнага складу мовы (Паняцце пра лексікаграфію).	2	Пабудаваць схему “Тыпы слоўнікаў” з дапамогай сэрвісу diagrams.net.	Прэзентацыя ў фармаце .pptx або .pdf
5.5.	Фразеалогія як раздзел мовазнаўства (Пераклад фразеалагізмаў з адной мовы на іншыя. Паняцце пра фразеаграфію).	4	Выканаць пісьмова заданні па тэме з вучэбнага дапаможніка “Уводзіны ў мовазнаўства : практыкум” В. І. Рагаўцова.	Заданні ў канспекце
7.1.	Марфема як аб’ект вывучэння (Паняцце пра нулявыя афіксы (флексіі і суфіксы)).	2	Пабудаваць схему “Тыпы афіксаў” з дапамогай сэрвісу diagrams.net.	Прэзентацыя ў фармаце .pptx або .pdf
7.2.	Прадукцыйныя і непрадукцыйныя (малапрадукцыйныя) афіксы (Аснова слова. Вытворная і невытворная аснова. Аснова словазмянення і формаўтварэння. Словаўтваральная аснова).	2	Скласці слоўнік па тэме з дапамогай рэкамендаваных тэарэтычных крыніц.	Канспект

8.1.	Словаўтварэнне як раздзел лінгвістыкі (Лексічна-семантычны спосаб словаўтварэння. Прадукцыйнасць розных спосабаў словаўтварэння ў мовах свету).	2	Выканаць пісьмова заданні па тэме з вучэбнага дапаможніка “Уводзіны ў мовазнаўства : практыкум” В. І. Рагаўцова.	Заданні ў канспекце
8.2.	Паняцце пра словаўтваральны тып (Прадукцыйнасць агульных словаўтваральных тыпаў у мовах свету).	2	Выканаць пісьмова заданні па тэме з вучэбнага дапаможніка “Уводзіны ў мовазнаўства : практыкум” В. І. Рагаўцова.	Заданні ў канспекце
9.1.	Граматыка як раздзел мовазнаўства (Граматычная катэгорыя. Грамема. Тыпы граматычных катэгорый: марфалагічныя і сінтаксічныя. Адрозненне граматычных катэгорый ад лексічна-граматычных і фармальных разрадаў слоў. Граматычныя і паняццевыя катэгорыі. Адрозненні паміж граматычнымі катэгорыямі ў мовах свету).	2	Скласці слоўнік па тэме з дапамогай рэкамендаваных тэарэтычных крыніц.	Канспект
9.2.	Марфалогія як раздзел граматыкі (Часціны мовы. Асноўныя прынцыпы класіфікацыі часцін мовы. Самастойныя і несамастойныя часціны мовы. Крытэрыі іх размежавання. Спецыфіка часцін мовы ў мовах свету (колькасць, адсутнасць выразнай дыферэнцыяцыі, адрозненне граматычнымі катэгорыямі і г. д.). Спрэчныя пытанні класіфікацыі слоў па часцінах мовы. Пераходнасць у сістэме часцін мовы. Зменлівасць часцін мовы).	2	Выканаць пісьмова заданні па тэме з вучэбнага дапаможніка “Уводзіны ў мовазнаўства : практыкум” В. І. Рагаўцова.	Заданні ў канспекце
9.3.	Сінтаксіс як раздзел граматыкі (Сінтаксіс як раздзел граматыкі. Аб’ект вывучэння сінтаксісу. Суадноснасць катэгорый сінтаксісу і катэгорый марфалогіі. Асноўныя віды сінтаксічнай сувязі. Асноўныя тыпы падпарадкавальнай сувязі ў	2	Скласці слоўнік па тэме з дапамогай рэкамендаваных тэарэтычных крыніц.	Канспект

	мовах свету).			
9.4.	Сказ (Паняцце пра звышфразовае адзінства (складанае сінтаксічнае цэлае). Агульныя звесткі пра гістарычныя змены ў граматыцы).	4	Скласці слоўнік па тэме з дапамогай рэкамендаваных тэарэтычных крыніц.	Канспект
10.1.	Узнікненне мовы (Нераўнамернасць развіцця слоўнікавага складу, гукавой сістэмы і граматычнага ладу моў свету).	2	Скласці слоўнік па тэме з дапамогай рэкамендаваных тэарэтычных крыніц.	Канспект
10.2.	Літаратурная мова (Літаратурная мова як найвышэйшая ступень гістарычнага развіцця агульнанароднай мовы).	2	Скласці слоўнік па тэме з дапамогай рэкамендаваных тэарэтычных крыніц.	Канспект
11.1.	Народы і мовы свету (Суадносіны паняццяў «мова» і «народ». Паняцце пра жывыя і мёртвыя мовы, мову-аснову (прамову). Мова і дыялект. Ступень вывучанасці моў. Асноўныя класіфікацыі моў свету (генеалагічная, марфалагічная, арэальная, функцыянальная)).	4	Пабудаваць схему “Класіфікацыі моў свету” з дапамогай сэрвісу diagrams.net.	Прэзентацыя ў фармаце .pptx або .pdf
11.2.	Марфалагічная і арэальная класіфікацыя моў свету (Функцыянальная класіфікацыя моў. Сусветныя і міжнародныя мовы. Мовы рэгіянальных і міжнацыянальных зносін. Мовы ААН).	2	Пабудаваць схему Мовы свету” з дапамогай сэрвісу diagrams.net.	Прэзентацыя ў фармаце .pptx або .pdf

ЗАДАНИЕ ДА КАНТРОЛЬНЫХ РАБОТ

Кантрольная работа № 1

Тэма “3.2. Кансанантызм і вакалізм”

Варыянт 1

Выберыце адзін або некалькі правільных адказаў.

1. Сінонімамі да слова "мовазнаўства" з'яўляюцца словы: а) мовазнаўства; б) лінгвістыка; в) філалогія; г) семіётыка.
2. Прыватнае мовазнаўства даследуе: а) агульныя ўласцівасці, прыкметы і якасці чалавечай мовы наогул; б) кожную асобную мову як адмысловую, непаўторную з'яву; в) агульныя ўласцівасці, прыкметы і якасці шэрагу моў; г) моўныя універсаліі.
3. Палеаграфія – гэта галіна мовазнаўства, якая: а) вывучае моўныя паводзіны чалавека ў норме і паталогіі, узнікла на стыку мовазнаўства і фізіялогіі; б) вывучае любыя знакавыя сістэмы, узнікла на стыку мовазнаўства і псіхалогіі; в) даследуе мову ў яе адносінах да культуры народа, узнікла на стыку мовазнаўства і дысцыплін гістарычнага цыклу; г) вывучае стварэнне і развіццё знакаў пісьменнасці, узнікла на стыку лінгвістыкі і дысцыплін гістарычнага цыклу.
4. Анаматапаэтычная тэорыя – гэта разнавіднасць: а) выклікавай тэорыі паходжання мовы; б) тэорыі гукапераймання; в) лагасічнай тэорыі; г) тэорыі грамадскай дамоўленасці.
5. Мова ўяўляе сабой складанае спалучэнне: а) духу і матэрыі, зместу і формы, таемнага і відавочнага; б) ідэальнага і матэрыяльнага; в) біялагічнага і псіхічнага, грамадскага і індывідуальнага; г) наглядна-пачуццёвых вобразаў.
7. Спецыфічная роля мовы ў стаўленні думкі заключаецца: а) у стварэнні гукавых сродкаў для выражэння паняццяў; б) у тым, каб служыць пасяродкавым звязом паміж думкай і гукам; в) у фарміраванні ўнутранай формы думкі; г) ва ўсталяванні правіл аперыравання адзінкамі логікі.
8. Сцвярджаў, што мова ёсць знешняя праява духу народа: а) А.А.Патабня; б) В. фон Гумбальт; г) Ф.дэ Сасюр; г) В.Вунт.
9. Мова і мысленне не тоесныя адзін аднаму, бо: а) аснову мыслення складаюць лагічны лад думкі і правілы аперыравання адзінкамі логікі, а аснову мовы – яе ўласныя адзінкі; б) у межах адной і той жа мовы можна выкарыстаць розныя сінанімічныя сродкі для выражэння адной і той жа думкі; в) мова і мысленне не звязаныя; г) мысленне можа выступаць не толькі ў слоўна-лагічнай форме.
10. З'яўляюцца дакладнымі наступнымі палажэнні: а) на біялагічным узроўні сваім аналагам мова мае структуру генетычнага кода; б) на генетычным узроўні прадвызначана, якой мовай будзе карыстацца дзіця; в) пэўная мова не перадаецца па спадчыне; г) біялагічная схільнасць чалавека да фарміравання мовы наогул рэалізуецца ў кожным канкрэтным выпадку ў асобнай мове.

11. Адхіленні ад агульнай мовы, якія маюць вузкую сферу прымянення ў тым або іншым сацыяльным асяроддзі, – гэта: а) дыялекты; б) прафесіяналізмы; в) тэрміналогія; г) жаргоны.

12. Размежаванне паняццяў "мова", "маўленне", "маўленчая дзейнасць" упершыню найбольш выразна і паслядоўна правёў: а) А.А. Патабня; б) В. фон Гумбальт; в) Ф. дэ Сасюр; г) В. Вунт.

13. Адрозненне паміж мовай і маўленнем на фізіялагічным узроўні абумоўлена пабудовай і функцыянаваннем галаўнога мозгу і выяўляецца ў тым, што: а) мова забяспечвае вобразна-сэнсавы, а маўленне – паняццйна-сэнсавы бок адных і тых жа фармальных элементаў; б) мова забяспечвае паняццйна-сэнсавы, а маўленне – вобразна-сэнсавы бок адных і тых жа фармальных элементаў; в) сваёй унутранай формай адзінкі мовы прывязаныя да правага паўшар'я мозгу, адзінкі маўлення – да левага; г) сваёй унутранай формай адзінкі мовы прывязаныя да левага паўшар'я мозгу, адзінкі маўлення – да правага.

14. Адзінкамі маўленчай дзейнасці з'яўляюцца: а) фанема, марфема, лексема, семема, слова, сказ; б) гук, морф, лекс; в) алафон, аламорф, алалекс, значэнне, словаформа, выказванне; г) сема, словаўжыванне, фраза.

15. Функцыя стварэння і падтрымання кантакту паміж суразмоўцамі, калі неабходнасць перадачы якой-небудзь істотнай інфармацыі адсутнічае, – гэта: а) фатычная функцыя; б) апелятыўная функцыя; в) акумулятыўная функцыя; г) намінатыўная функцыя.

Варыянт 2

Выберыце адзін або некалькі правільных адказаў.

1. Мовазнаўчая традыцыя налічае: а) каля 3000 гадоў; б) каля 1000 гадоў; в) каля 5000 гадоў; г) каля 2000 гадоў.

2. Прыкладная лінгвістыка займаецца: а) вывучэннем агульных уласцівасцяў, прыкмет і якасцяў чалавечай мовы наогул; б) пытаннямі навучання няроднай мове, стварэннем алфавітаў; в) тэарэтычнымі задачамі выкарыстання мовы; г) практычнымі задачамі, звязанымі з выкарыстаннем мовы.

3. Лінгвасеміётыка – памежная вобласць мовазнаўства, якая: а) даследуе мову як знакавую сістэму, узнікла на стыку мовазнаўства і натуральных навук; б) вывучае мову як знакавую сістэму, узнікла на стыку лінгвістыкі і семіётыкі; в) даследуе стварэнне і развіццё знакаў пісьменнасці, узнікла на стыку мовазнаўства і дысцыплін гістарычнага цыклу; г) вывучае стварэнне і развіццё знакаў пісьменнасці, узнікла на стыку лінгвістыкі і сацыялогіі.

4. Ідэя боскага паходжання мовы звязана з: а) лагасічнай тэорыяй; б) выклічнікавай тэорыяй; в) тэорыяй рэфлексій; г) тэорыяй грамадскай дамоўленасці.

5. Дакладнымі з'яўляюцца сцвярджэнні: а) структура ідэальнага ў мове шматслаёвая; б) ідэальнае ў мове ўключае ў сябе толькі энергію свядомасці – дух; в) ідэальнае ў мове ўключае ў сябе толькі энергію мыслення – думку; г) сваім ідэальным бокам мова служыць мастом паміж свядомасцю і псіхікай.

6. Функцыянальная асіметрыя чалавечага мозгу выяўляецца ў тым, што: а) левае паўшар'е адказнае за паняццйнае, абстрактнае мысленне, а правае больш цесна звязана з наглядна-вобразным мысленнем; б) левае паўшар'е адказнае за форму маўлення, яе логіка-граматычную падзельнасць і складнасць, а правае – распознае і спараджае візуальныя і слыхавыя вобразы, а таксама прадметныя значэнні слоў; в) левае паўшар'е адказвае за пэўную лексіку, а правае – за абстрактную; г) у норме абодва паўшар'і працуюць незалежна адно ад аднаго, забяспечваючы паасобнай працай маўленні і мысленне чалавека.

7. Параўноўваў мову з лістом паперы, называючы думку знешнім бокам мовы, а гук – адваротнай: а) А.А.Патабня; б) В.фон Гумбальт; в) Ф. дэ Сасюр; г) В.Вунт.

8. Формамі мыслення з'яўляюцца: а) славесна-лагічная форма; б) наглядна-пачуццёвыя выявы; г) адмысловыя сістэмы зносін, штучныя мовы; г) генетычны код.

9. Індывідуальныя асаблівасці маўлення кожнага чалавека нараджаюцца: а) толькі біялагічным механізмам; б) толькі сацыяльным механізмам; в) лінгвістычным механізмам; г) біялагічным і сацыяльным механізмамі.

10. Літаратурная мова процістаіць: а) дыялектам; б) унармаванаму варыянту агульнанароднай мовы; в) прафесійнай лексіцы і тэрміналогіі; г) мове дэкласаваных элементаў грамадства.

11. Вядомы мовазнавец, які разглядаў маўленчую дзейнасць як псіхафізіялагічны працэс, асноўнымі відамі якога з'яўляецца маўленне, аўдзіраванне, чытанне і пісьмо, – гэта: а) Л.У.Шчэрба; б) А.А.Патабня; в) І.А.Бадуэн дэ Куртэнэ; г) Ф.дэ Сасюр.

12. З'яўляюцца дакладнымі наступнымі пазіцыі: а) маўленчая дзейнасць выступае здабыткам грамадства, аб'ектыўным у дачыненні да таго, хто гаворыць; б) маўленчая дзейнасць канкрэтная і непаўторная; в) маўленчая дзейнасць матэрыяльная, яна складаецца з гукаў і літар, што ўспрымаюцца органамі пачуццяў; г) маўленчая дзейнасць суб'ектыўная, з'яўляецца відам вольнай творчай дзейнасці чалавека.

13. Да адзінак мовы адносяцца: а) фанема, марфема, лексема, семема, слова, сказ; б) гук, морф, лекс, сема; в) алафон, аламорф, алалекс, значэнне, словаформа, выказванне; г) словаўжыванне, фраза.

14. Здольнасць слова служыць сродкам наймення прадметаў і з'яў – гэта: а) апелятыўная функцыя мовы; б) грамадская функцыя мовы; в) думкафармавальная функцыя мовы; г) намінатыўная функцыя мовы.

Кантрольная работа № 2

Тэма “5.4. Сістэмныя адносіны паміж лексічнымі адзінкамі”

Скласці слоўнік па тэме “Асноўныя фанетычныя працэсы”.

Узор:

АСІМІЛЯЦЫЯ (ад лац. *assimilatio* – прыпадабненне) – фанетычны працэс

прыпадабнення аднаго гук да другога ў артыкуляцыйных і акустычных адносінах. Прыпадабняюцца аднародныя гукі – галосныя да галосных, зычныя да зычных.

А. поўная – прыпадабненне двух гукаў, у выніку чаго ўзнікае адзін доўгі гук: *лётчык* [л'оч:ык], *сшыць* [ш:ыц'].

А. няпоўная (частковая) – А., пры якой адзін гук прыпадабняецца да другога не поўнасю, а толькі адной сваёй адзнакай – па звонкасці ([каз'ба], [проз'ба]) ці глухасці ([клатка], [гратка]), па мяккасці ([спац'] – [с'піц']) ці цвёрдасці ([камен'] – [камен:ы]), па шыпячасці (*грузчык* [грушчык]) ці свісцячасці (*мыецца* [мыјэся]).

А. рэгрэсіўная – прыпадабненне папярэдняга гук да наступнага. У слове *касьба* пад уплывам наступнага звонкага [б] папярэдні глухі гук [с'] прыпадабняецца да яго і вымаўляецца як звонкі [з'].

А. прагрэсіўная – прыпадабненне наступнага гук да папярэдняга. У беларускай мове А. п. падлягае гук [j], на месцы якога ўзнікае гук, адэкватны папярэдняму. Так, са спалучэнняў [жj], [зj]. [лj], [нj], [сj], [чj], [цj], [шj] узніклі *жж* (*ружжо* з *ружjo*), *зз* (*палазы* – *палоззе*), *лл* (*навокал* – *наваколле*), *нн* (*камень* – *каменне*), *сс* (*колас* – *калоссе*), *цц* (*жыць* – *жыццё*), *чч* (*сучкі* – *сучча*), *шш* (*узвышша*).

А. графічная – прыпадабненне гукаў, якое адлюстроўваецца на пісьме.

А. кантактная – прыпадабненне сумежных гукаў.

А. дыстантная – прыпадабненне несуседніх гукаў, гукаў, раздзеленых іншымі гукамі, як у слове *шаша* (з *шасэ*), дзе папярэднія гукі [ш] і [а] уздзеінічалі на наступныя гукі [с] і [э].

ПЕРАЛІК СРОДКАЎ ДЫЯГНОСТЫКІ, ЯКІЯ ВЫКАРЫСТОЎВАЮЦА ПРЫ ВЫВУЧЭННІ ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦІПЛІНЫ “УВОДЗІНЫ Ў МОВАЗНАЎСТВА”

Для атрымання аб’ектыўнай інфармацыі аб узроўні паспяховасці студэнтаў па вучэбнай дысцыпліне “Уводзіны ў мовазнаўства” мэтазгодна сістэматычна выкарыстоўваць розныя віды кантролю, сярод якіх: апераджальны, бягучы, тэматычны, прамежкавы і выніковы. Кожны з відаў кантролю ўжываецца на пэўным этапе навучання і выконвае ў педагагічным працэсе адну з функцый: стымулюючую, навучальную, дыягнастычную, выхаваўчую і інш.

Пры падборы заданняў ўлічваецца аб’ём тэарэтычных звестак па пэўнай тэме, індывідуальны ўзровень падрыхтоўкі навучэнцаў і інш.

Апераджальная, бягучая і прамежкавая дыягностыка кампетэнцый па вучэбнай дысцыпліне “Уводзіны ў мовазнаўства” можа мець розныя формы, сярод якіх:

вусны кантроль: фронтальнае, Індывідуальнае, ушчыльненае (камбінаванае) апытванне на лекцыях і практычных занятках;

пісьмовы кантроль: Тэрміналагічныя дыктанты, кантрольныя апытанні, кантрольныя работы, пісьмовыя работы па аўдыторных (дамашніх) практыкаваннях, рэфераты, пісьмовыя залікі;

тэставы кантроль: падбор кароткіх адказаў у адпаведнасці з заданнямі.

ПЕРАЛІК СРОДКАЎ ДЫЯГНОСТЫКІ, ЯКІЯ ВЫКАРЫСТОЎВАЮЦА ПРЫ ВЫВУЧЭННІ ДЫСЦІПЛІНЫ

Для атрымання аб'ектыўнай інфармацыі аб узроўні паспяховасці студэнтаў па вучэбнай дысцыпліне мэтазгодна сістэматычна выкарыстоўваць розныя віды кантролю, сярод якіх: апераджальны, бягучы, тэматычны, прамежкавы і выніковы. Кожны з відаў кантролю выкарыстоўваецца на пэўным этапе навучання і выконвае ў педагагічным працэсе адну з функцый: стымулюючую, навучальную, дыягнастычную, выхаваўчую і інш.

З мэтай выніковай дыягностыкі якасці засваення тэарэтычнага і практычнага матэрыялу студэнтаў па вучэбнай дысцыпліне вучэбным планам прадугледжана правядзенне кантрольных работ рознага віду. Пры падборы заданняў улічваецца аб'ём тэарэтычных звестак па пэўнай тэме, індывідуальны ўзровень падрыхтоўкі навучэнцаў і інш.

Апераджальная, бягучая і прамежкавая дыягностыка кампетэнцый па вучэбнай дысцыпліне можа мець розныя формы, сярод якіх:

- вусны кантроль: фронтальнае, індывідуальнае, ушчыльненае (камбінаванае) апытванне на практычных занятках, калёквіумы, вусныя залікі і экзамены;

- пісьмовы кантроль: тэрміналагічныя дыктанты, дыктанты з дадатковымі заданнямі, дыктанты для самакантролю, кантрольныя работы, пісьмовыя работы па аўдыторных (дамашніх) практыкаваннях, рэфераты, пісьмовыя залікі і экзамены;

- графічны кантроль: моўны разбор з дапамогай графічных сродкаў, графічны дыктант (запаўненне табліцы па пэўнай тэме);

- тэставы кантроль: выкананне тэставых заданняў адкрытага і закрытага тыпу.

Для дыягностыкі кампетэнцый, выяўлення вучэбных дасягненняў студэнтаў на прамежкавым і выніковым этапах рэкамендуецца выкарыстоўваць тэсты і тэставыя заданні, рознаўзроўневыя кантрольныя заданні. Рэкамендаваная выніковая форма кантролю – экзамен.

ПЕРАЛІК ТЭАРЭТЫЧНЫХ ПЫТАННЯЎ ДА ЭКЗАМЕНУ ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ “УВОДЗІНЫ Ў МОВАЗНАЎСТВА”

1. Прадмет і задачы мовазнаўства. Мэты і задачы дысцыпліны.
2. Агульнае і прыватнае, тэарэтычнае і прыкладное, сінхранічнае і дыяхранічнае мовазнаўства. Асноўныя праблемы мовазнаўства. Сувязь мовазнаўства з іншымі навукамі. Метадалогія і спецыяльныя метады вывучэння моў.
3. Прырода і сутнасць мовы. Спецыфіка мовы як грамадскай з’явы.
4. Функцыі мовы.
5. Мова і невербальныя сродкі камунікацыі.
6. Сацыяльныя формы існавання мовы. Літаратурная мова і дыялекты. Нацыянальная мова. Моўная палітыка.
7. Мова і мысленне. Суадносіны мовы і мыслення. Нацыянальная спецыфіка мовы і агульначалавечы характар мыслення.
8. Мова і маўленне. Узаемасувязь і адрозненне мовы і маўлення. Маўленчая дзейнасць і яе сацыяльны характар.
9. Структура мовы і лінгвістыкі. Сістэма і структура мовы. Асноўныя функцыі структурных элементаў мовы. Узроўні мовы.
10. Мова як знакавая сістэма.
11. Фаналогія як раздзел мовазнаўства. Тры аспекты вывучэння гукаў мовы (маўлення): акустычны (фізічны), артыкуляцыйны (анатамічна-фізіялагічны), функцыянальны (лінгвістычны). Фанетыка і фанеміка як раздзелы фаналогіі.
12. Фанетыка. Агульная і прыватная, апісальная і гістарычная фанетыка. Тэарэтычнае і практычнае значэнне фанетыкі.
13. Акустычны аспект вывучэння гукаў. Фізічныя ўласцівасці гукаў. Тэмбр як адметная афарбоўка гука.
14. Артыкуляцыя і яе фазы.
15. Класіфікацыі гукаў маўлення (мовы).
16. Класіфікацыя зычных гукаў.
17. Класіфікацыя галосных гукаў.
18. Фанетычны падзел маўленчай плыні. Фанетычныя адзінкі вуснага маўлення і іх сутнасць. Клітыкі.
19. Склад. Тыпы складоў.
20. Націск. Тыпы слоўнага націску: дынамічны (сілавы), музычны (танічны), колькасны (квантытатыўны), змешаны. Свабодны і несвабодны націск. Рухомы і нерухомы націск. Асноўны націск і пабочны.
21. Інтанацыя. Функцыі інтанацыі ў розных мовах свету.
22. Фанетычныя змены. Камбінаторныя і пазіцыйныя гукавыя змены. Характарыстыка камбінаторных змен. Характарыстыка пазіцыйных змен. Асаблівасці гукавых змен у розных мовах.
23. Паняцце пра арфаэпію.
24. Фанеміка. Фанема і гук. Прыметы фанем. Пазіцыі фанем. Варыянты і варыяцыі фанем. Сістэма фанем.

25. Лексікалогія як раздзел мовазнаўства. Агульная і прыватная, апісальная і гістарычная лексікалогія.

26. Лексічная сістэма мовы. Тыпы лексічных значэнняў слова. Монасемія і полісемія слова. Семантычная структура мнагазначных слоў. Функцыянальны аспект вывучэння слова. Суадносіны слова з адзінкамі іншых моўных узроўняў.

27. Сістэмныя адносіны паміж лексічнымі адзінкамі. Фармальнае падабенства слоў. Аманімія. Паранамазія. Семантычнае падабенства і супрацьпастаўленне слоў. Парадыгматычныя адносіны ў лексіцы. Сінанімія. Сінанімічны рад. Лексічныя дублеты. Эўфемізмы. Антанімія. Энантыясемія.

28. Функцыянальная дыферэнцыяцыя лексікі. Актыўная і пасіўная лексіка.

29. Сферы ўжывання слоў. Агульнаўжывальная лексіка. Тэрытарыяльная, прафесійная і сацыяльная дыферэнцыяцыя лексікі.

30. Стылістычная дыферэнцыяцыя лексікі. Стылістычна нейтральная і афарбаваная лексіка.

31. Паходжанне слоў. Спрадвечная і запазычаная лексіка. Словы-інтэрнацыяналізмы. Паняцце пра пурызм і яго тыпы.

32. Шляхі папаўнення і развіцця лексічнага складу мовы. Словаўтварэнне. Змяненне значэнняў слоў. Узнікненне новых значэнняў на аснове метафары, метаніміі і сінекдахі. Прычыны і шляхі запазычвання слоў. Варварызмы. Экзатызмы. Калькаванне.

33. Этымалогія як раздзел гістарычнай лексікалогіі. Народная этымалогія.

34. Фразеалогія як раздзел мовазнаўства. Агульная і прыватная, апісальная і гістарычная фразеалогія. Прадмет фразеалогіі. Фразеалогія ў вузкім і шырокім сэнсе.

35. Фразеалагізм як адзінка мовы. Статус фразеалагічных адзінак у іерархічнай сістэме мовы. Фразеалагізм і слова. Фразеалагізм і словазлучэнне. Фразеалагізм і сказ.

36. Марфема як аб'ект вывучэння марфемікі. Прыметы марфемы. Тыпы марфем паводле значэння. Тыпы афіксаў паводле функцыі: словаўтваральныя, формаўтваральныя і сінкрэтычныя. Тыпы афіксаў паводле месца адносна караня. Паняцце пра нулявыя афіксы.

37. Аснова слова. Вытворная і невытворная аснова. Аснова словазмянення і формаўтварэння. Словаўтваральная аснова. Змены марфемнай структуры слова.

38. Словаўтварэнне, дэрывацыя, дэрываталогія. Сувязь словаўтварэння з лексікалогіяй і граматыкай. Асноўныя спосабы словаўтварэння.

39. Граматыка як раздзел мовазнаўства. Агульная і прыватная, апісальная і гістарычная граматыка. Сувязь граматыкі з іншымі раздзеламі мовазнаўства.

40. Асноўныя адзінкі граматыкі. Узаемасувязь лексічнага і граматычнага значэнняў і іх адрозненне.

41. Спосабы (сродкі) выражэння граматычных значэнняў. Паняцце пра сінтэтычны і аналітычны лад мовы.

42. Граматычная катэгорыя. Тыпы граматычных катэгорый: марфалагічныя (формаўтваральныя, класіфікацыйныя) і сінтаксічныя.

43. Марфалогія як раздзел граматыкі. Аб'ект вывучэння марфалогіі. Граматычная форма слова. Сінтэтычныя і аналітычныя формы слова. Словаформы і розныя словы. Паняцце пра парадыгму слова.

44. Часціны мовы. Асноўныя прынцыпы класіфікацыі часцін мовы. Самастойныя і несамастойныя часціны мовы.

45. Сінтаксіс як раздзел граматыкі. Аб'ект вывучэння сінтаксісу. Суадноснасць катэгорый сінтаксісу (членаў сказа) і катэгорый марфалогіі (часцін мовы). Асноўныя віды сінтаксічнай сувязі. Асноўныя тыпы падпарадкавальнай сувязі ў мовах свету.

46. Словазлучэнне. Злучальныя і падпарадкавальныя словазлучэнні. Іменныя, дзеяслоўныя і прыслоўныя (адвербіяльныя) словазлучэнні. Мадэлі словазлучэнняў. Граматычнае і лексічнае значэнне словазлучэнняў.

47. Сказ. Прэдыкатыўнасць як найважнейшая прымета сказа і яе кампаненты (катэгорыя мадальнасці і сінтаксічнага часу). Актуальны падзел сказа. Мадэлі сказаў. Граматычнае і лексічнае значэнне сказаў. Члены сказа. Марфалагізаваныя і немарфалагізаваныя члены сказа.

48. Узнікненне мовы і паходжанне канкрэтных моў. Натуралістычныя гіпотэзы ўзнікнення мовы. Сацыяльныя гіпотэзы паходжання мовы (сацыяльнай дамоўленасці, працоўных выгукаў).

49. Асноўныя працэсы гістарычнага развіцця моў. Нацыянальныя мовы і іх адрозненне ад моў народнасцей. Разнастайнасць шляхоў утварэння нацыянальных моў. Літаратурная мова як найвышэйшая ступень гістарычнага развіцця агульнанароднай мовы.

50. Штучныя мовы. Перадумовы ўзнікнення штучных міжнародных моў. Эсперанта. Валапук.

51. Народы і мовы свету. Паняцце пра жывыя і мёртвыя мовы, мову-аснову (прамову). Мова і дыялект. Ступень вывучанасці моў. Асноўныя класіфікацыі моў свету (генеалагічная, марфалагічная, арэальная, функцыянальная).

52. Генеалагічная класіфікацыя моў. Паняцце пра параўнальна-гістарычны метады. Асноўныя крытэрыі вызначэння роднасці моў.

53. Прынцып падзелу моў на сем'і, групы і падгрупы. Індаеўрапейская сям'я моў (групы і іх асноўныя мовы). Славянская група моў і яе падгрупы. Іншыя сем'і моў.

54. Марфалагічная класіфікацыя моў. Асноўныя тыпы моў: флексійныя, аглютынацыйныя, ізаляцыйныя і полісінтэтычныя.

55. Пісьмо і яго роля ў грамадстве. Тыпы пісьмовых знакаў.

56. Этапы развіцця пісьма. Піктаграфічнае пісьмо. Элементы піктаграфічнага пісьма ў наш час. Ідаграфічнае пісьмо і яго разнавіднасці (іерагліфічнае і клінапіснае пісьмо). Фанаграфічнае пісьмо і яго разнавіднасці (складовае і гукавое).

57. Графіка. Суадносіны паміж гукамі і літарамі ў розных мовах. Графема і алаграф. Дыякрытычныя знакі, дыграфы і паліграфы.

58. Алфавіт. Грэчаскі алфавіт. Лацінка і алфавіты на лацінскай аснове. Арабскае пісьмо. Кітабы. Славянскія алфавіты (глаголіца і кірыліца). Алфавіты на аснове кірыліцы. Беларускі алфавіт.

59. Асноўныя этапы развіцця графікі славянскага пісьма: устаў, паўустаў, скорапіс. Дэкаратыўнае пісьмо (вязь).

60. Нялітарныя графічныя сродкі. Прынцыпы беларускай графікі.

61. Арфаграфія як раздзел мовазнаўства, асноўныя задачы. Прынцыпы арфаграфіі і іх сутнасць.

62. Спецыялізаваныя сістэмы пісьма. Транскрыпцыя, яе задачы і прынцыпы. Фанетычная транскрыпцыя.

ПРЫКЛАДЫ КАМПЕТЭНТНАСНА-АРЫЕНТАВАНЫХ ЗАДАННЯЎ

Кампетэнтнасна-арыентаванае заданне № 1

Растлумачце, у выніку якіх фанетычных працэсаў утварыліся наступныя формы слоў у мове маленькіх дзяцей.

Ашкалад – шакалад, вавасы – валасы, цеў – хацеў, залеза – жалеза, тавьё – тваё, павароз – паравоз.

Кампетэнтнасна-арыентаванае заданне № 2

Ахарактарызуйце зычныя гукі паводле ўдзелу голасу і шуму: санорныя ці шумныя (звонкія або глухія).

У свеце існуюць самыя розныя законы. Галоўныя сярод іх не падуладны чалавеку. Гэта законы прыроды. Сапраўды, чалавек не можа спыніць дождж ці снегапад, загадаць землятрус не разбураць гарады, а бурам не хваляваць акіянскія прасторы. Гэтыя законы нельга змяніць (Паводле С. Тарасава).

Кампетэнтнасна-арыентаванае заданне № 3

Ахарактарызуйце зычныя гукі паводле месца ўтварэння.

Каму з нас не даводзілася трымаць у руках кнігі, захапляцца імі! Але заўсёды нейкай таямнічасцю былі авеяны старонкі, напісаныя арабскімі іерогліфамі. Цяжка ўявіць, што за мудрагелістым арабскім пісьмом хаваецца беларускі тэкст, што праз чужую графіку зашыфраваны беларускія словы. Аказваецца існуюць рукапісныя кнігі, створаныя на беларускай мове арабскім пісьмом і называюцца яны кітабы (Паводле А. Бутэвіча).

Кампетэнтнасна-арыентаванае заданне № 4

Вызначце словы па артыкуляцыйных прыкметах гукаў:

а) зычны, санорны, змычна-праходны, насавы, губна-губны, цвёрды; галосны, задняга рада, сярэдняга пад'ёму, лабіялізаваны; зычны, санорны, шчылінны, губна-зубны, звонкі, цвёрды; галосны, сярэдняга рада, ніжняга пад'ёму, нелабіялізаваны;

б) зычны, санорны, дрыжачы, пярэднеязычны, пярэднепаднябенны, зацвярдзелы; галосны, задняга рада, сярэдняга пад'ёму, лабіялізаваны; зычны, шчылінны, пярэднеязычны, зубны, звонкі, цвёрды; галосны, задняга рада, верхняга пад'ёму, лабіялізаваны; зычны, санорны, змычна-праходны, насавы, губна-губны, цвёрды;

в) зычны, шумны, звонкі, змычны, пярэднеязычны, зубны, цвёрды; галосны, сярэдняга рада, ніжняга пад'ёму, нелабіялізаваны; зычны, санорны, дрыжачы,

пярэднеязычны, пярэднепаднябенны, зацвярдзелы; галосны, сярэдняга рада, ніжняга пад'ёму, нелабіялізаваны; зычны, шумны, звонкі, шчылінны, заднеязычны, мяккі; галосны, пярэдняга рада, верхняга пад'ёму, нелабіялізаваны;

г) зычны, змычны, губна-губны, шумны, глухі, мяккі; галосны, пярэдняга рада, сярэдняга пад'ёму, нелабіялізаваны; зычны, шумны, глухі, шчылінны, пярэднеязычны, зубны, мяккі; зычны, санорны, змычна-праходны, насавы, пярэднеязычны, зубны, мяккі; галосны, сярэдняга рада, ніжняга пад'ёму, нелабіялізаваны.

Кампетэнтнасна-арыентаванае заданне № 5

У чым артыкуляцыйная розніца:

- а) паміж гукамі [д], [т], [н] і [дз'], [ц'], [н]?
- б) паміж першымі зычнымі ў словах гром і ганак, гурок і гузік?
- в) паміж галоснымі [і] – [ы], [а] – [у], [і] – [э]?

Кампетэнтнасна-арыентаванае заданне № 6

Прачытайце пра наступныя факты. Раскажыце пра асаблівасці беларускага алфавіта.

Самы старажытны ўзор пісьма быў знайдзены ў Сірыі. Датуюцца ён тысяча чатырыста пяцідзясятым годам да нашай эры і ўяўляе гліняную таблічку з трыццацію пяцію клінападобнымі літарамі.

Самая старажытная літара О засталася нязменнай. У такім самым выглядзе яна была прынятая ў фінікійскім алфавіце (каля тысяча трыста гадоў да нашай эры).

Самы доўгі алфавіт утрымлівае семдзесят дзве літары (кхмерская мова): мова Лаоса, Кампучыі, стараіндыйская мова.

Самы кароткі алфавіт утрымлівае адзінаццаць літар (папуаскія мовы).

Самая вялікая колькасць галосных (пяцідзесят пяць) налічваецца ў мове саданг (Цэнтральны В'етнам).

Найменшая колькасць галосных (дзве) у абхазскай мове (каўказскія мовы).

ПРАТАКОЛ УЗГАДНЕННЯ ВУЧЭБНАЙ ПРАГРАМЫ УВА

Назва вучэбнай дысцыпліны, з якой патрабуецца ўзгадненне	Назва кафедры	Прапановы аб зменах у змесце вучэбнай праграмы ўстанова вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне	Рашэнне, прынятае кафедрай, што распрацавала вучэбную праграму
“Тэорыя мовы”, “Агульнае мовазнаўства”, “Беларуская дыялекталогія”, “Фанетыка — Лексіка — Словаўтварэнне”, “Марфалогія”, “Сінтаксіс”, “Стылістыка”.	Кафедра мовазнаўства і лінгвадыдактыкі	Дубліраванне вучэбнага матэрыялу і неістотныя супярэчнасці паміж праграмамі ліквідаваны на этапе распрацоўкі вучэбных праграм	Лічыць праграму ўзгодненай з дысцыплінамі на стадыі яе падрыхтоўкі (пратакол № ____ ад _____ г.).